

БАРОМЕТР ОГС

Орієнтир до сприятливого
середовища та
розширення можливостей
ОГС

УКРАЇНА 2022

ЗВІТ ПРО КРАЇНУ

КИЇВ

Funded by
the European Union

European Center for
Not-for-Profit Law

Барометр ОГС 2022: Україна

Звіт по країні

Автори: Світлана Конончук, Мирослава Черноусько, Український незалежний центр політичних досліджень

Український незалежний центр політичних досліджень (УНЦПД) — неурядовий позапартійний аналітичний центр, який розвиває демократичні процедури у полі публічної політики і своєю діяльністю утверджує в суспільстві ідеї незворотності демократичних перетворень. УНЦПД зосереджується на ретельному вивченні суспільно-політичних процесів в Україні та країнах ЄС, генерує ідеї та адвокатує пропозиції для хорошого врядування, займається громадянською і політичною просвітою.

Європейський центр некомерційного права (ECNL) є провідним європейським ресурсно-дослідницьким центром у сфері політики та законів, що впливають на громадянське суспільство. ECNL створює базу знань, надихає партнерів та допомагає у встановленні стандартів для формування, захисту та розширення громадянських свобод.

Автори висловлюють щирю подяку всім представникам Хабу Барометра ОГС: Центр прав людини ZMINA, Центр демократії та верховенства права, Лабораторія цифрової безпеки.

Реалізацію проекту «Барометр ОГС: Орієнтир до сприятливого середовища та розширення можливостей ОГС» здійснює ECNL разом зі своїми партнерами, такими як Антикорупційний центр «Transparency International» у Вірменії, «MG Consulting LLC» в Азербайджані, Інститут громадянського суспільства в Грузії; Асоціація «Promo-LEX» у Молдові та Український незалежний центр політичних досліджень.

Це видання опубліковано за підтримки Європейського Союзу. За його зміст несуть відповідальність лише автори; у ньому не обов'язково відображено погляди Європейського Союзу.

Copyright © 2023 ECNL Stichting та УНЦПД. Усі права захищено.

ЗМІСТ

I. РЕЗЮМЕ	6
II. ОЦІНОЧНА КАРТКА КРАЇНИ БАРОМЕТРА ОГС	11
III. РЕЗУЛЬТАТИ	13
3.1 СВОБОДА ОБ'ЄДНАННЯ.....	13
3.2 РІВНЕ СТАВЛЕННЯ.....	22
3.3 ДОСТУП ДО ФІНАНСУВАННЯ.....	26
3.4 СВОБОДА МИРНИХ ЗІБРАНЬ.....	30
3.5 ПРАВО НА УЧАСТЬ У ПРОЦЕСІ ВИРОБЛЕННЯ ТА УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ.....	35
3.6 СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ.....	41
3.7 ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ.....	46
3.8 ОБОВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ ЗАХИЩАТИ.....	48
3.9 ДЕРЖАВНА ДОПОМОГА.....	52
3.10 СПІВПРАЦЯ МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА ОГС.....	59
3.11 ЦИФРОВІ ПРАВА.....	62
IV. ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ	67
V. МЕТОДОЛОГІЯ	68
VI. ЛІТЕРАТУРА	70

АБРЕВІАТУРИ ТА АКРОНІМИ

ШІ — штучний інтелект

ПВК/ФТ — запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму

КМУ — Кабінет Міністрів України

ОГС — організація громадянського суспільства¹

Дія — мобільний застосунок для надання послуг у режимі онлайн, що має на меті пришвидшити та спростити процес отримання державних послуг, охоплює електронні версії документів, у тому числі документ для посвідчення особи, реєстраційний номер облікової картки платника податків, свідоцтво про вакцинацію проти COVID-19 тощо, та прирівнює електронні форми документів до їхніх оригіналів у паперовій формі.

СхП — Східне партнерство

ЕКПЛ — Європейська конвенція з прав людини

ЕСNL — Європейський центр некомерційного права

ЄСПЛ — Європейський суд з прав людини

ФСЗОІ – Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю

ВВП — внутрішній валовий продукт

МПГПП — Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

ЛГБТ — лесбійки, геї, бісексуали та трансгендери

ОМС — органи місцевого самоврядування

ЧП — члени парламенту

ОБСЕ — Організація з безпеки і співробітництва в Європі

Парламент - Верховна Рада України

ОДА — обласна державна адміністрація

СБУ — Служба безпеки України

¹ У значенні «громадської організації» відповідно Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 № 4572-VI з останніми змінами від 27.04.2021: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

У значенні благодійної організації відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 № 5073-VI з останніми змінами від 02.06.2021: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>

СКМУ — Секретаріат Кабінету Міністрів України

КБВ — кінцевий бенефіціарний власник

УНЦПД — Український незалежний центр політичних досліджень

УТОГ — Українське товариство глухих

УТОС — Українське товариство сліпих

ПДВ — податок на додану вартість

I. РЕЗЮМЕ

Аналіз становища в країні та важливі тенденції в умовах життя громадянського суспільства

Даний звіт висвітлює зміни в середовищі організацій громадянського суспільства (ОГС), що відбулися в Україні за звітний період із січня по грудень 2022 року. Більшість з них пов'язані з адаптацією роботи ОГС під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. Повномасштабне вторгнення викликало помітну мобілізацію громадськості задля реагування на нові кризи та загрози.

Найбільша частка жертв російської агресії серед громадян України, активних у громадському просторі, загинула внаслідок обстрілів цивільних транспортних засобів, які використовувалися для евакуації або доставки гуманітарної допомоги. Деякі з цих транспортних засобів були позначені написами "Діти" або "Евакуація". Певна кількість людей загинула внаслідок попадання російської артилерії у волонтерські центри, зокрема, у Харкові, де такі центри розташовувалися у приміщеннях обласної адміністрації та міської ради. Разом із тим, серед загиблих активістів ОГС є громадяни України, які були викрадені та піддані тортурам російськими військовими, а також ті, хто загинув за нез'ясованих обставин, чії тіла були знайдені на окупованих територіях під час масових поховань. Таких випадків, ймовірно, набагато більше, ніж відомо, і з часом кількість інцидентів буде лише збільшуватися.

Згідно з численними свідченнями очевидців та постраждалих, окупаційні російські війська намагалися ідентифікувати українців з активною громадською позицією, зокрема правозахисників, журналістів, а також осіб, які мають будь-який зв'язок з правоохоронними органами, збройними силами чи органами державної влади на підконтрольних їм територіях України. Фактична або гіпотетична приналежність особи до однієї з вищезазначених категорій стала причиною актів жорстокого насильства, включаючи катування, нелюдське поводження, викрадення, зґвалтування та вбивства. Важливо зазначити, що виявлення осіб з цих категорій здійснювалося росіянами не лише шляхом "вибіркових перевірок", але й шляхом цілеспрямованих обшуків за списками, які містили дані про місця проживання цих осіб, а також членів їхніх родин. Частина цієї інформації також публікувалася на російських інтернет-ресурсах, таких як "Комітет захисту від ворогів" та "Незалежний інформаційний центр "Волонтер". Водночас, на таких відкритих інтернет-ресурсах можуть фігурувати дані з

офіційних реєстрів та публічних даних. Однак для зазначених категорій осіб не завжди була можливість безпечно лишити підконтрольну територію через загрозу бути виявленими на російських блокпостах або через випадки неспрокованих обстрілів евакуаційних колон з боку окупантів. Через це деякі активісти вирішили залишитися на окупованих територіях, незважаючи на небезпеку. Окрім загроз особистій безпеці активістів, офіси громадських організацій на окупованих територіях також зазнали руйнувань внаслідок артилерійських обстрілів та мародерства.

Навички та знання, набуті ОГС України під час пандемії Covid-19 у 2021 році, допомогли організаціям пристосуватися та оперативно реагувати на нові виклики. Серед найцінніших навичок - адаптивність, використання цифрових технологій та вміння швидко переорієнтуватися на найнагальніші потреби суспільства, такі як гуманітарна допомога. Наприклад, ОГС значно покращили системи обліку та доставки гуманітарної допомоги, розробили системи збору заявок від потенційних бенефіціарів гуманітарної допомоги та створили внутрішні інформаційні програми для виявлення проблем та потреб громадян (зокрема, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), осіб з окупованих та деокупованих територій тощо).

Зважаючи на те, що в країні йде повномасштабна війна, влада має підстави обмежувати права і свободи громадян. У одинадцяти статтях Конституції спостерігається відступ держави від обов'язку реалізовувати права людини, що суттєво вплинуло на умови діяльності ОГС. Через ці обмеження ОГС стало складніше виконувати одну зі своїх функцій - моніторинг та нагляд за діями влади.

Незважаючи на виклики війни, ОГС в Україні зробили все можливе, щоб змусити владу діяти в правових рамках, вимагаючи дотримання прав людини під час воєнного стану скрізь, де це можливо.

Основні досягнення громадянського суспільства

Через повномасштабне російське вторгнення загальна оцінка середовища для ОГС в Україні у 2022 році (4.7 з 7) є нижчою, ніж у 2021 році (5.2 з 7). Трійка сфер з найвищими показниками залишається такою ж, як і у 2021 році: Свобода об'єднань (5,6), Рівне ставлення (5,3) та Співпраця між державою та ОГС (5,2). Найнижчі показники: Право на приватність (4.1), Державна допомога (4.3), Доступ до фінансування (4.7) та Обов'язок держави захищати (3.8).

Незважаючи на війну, у більшості проаналізованих сфер відбулися позитивні зміни, які дозволили адаптувати законодавство та практику до реалій і потреб воєнного стану.

Від початку повномасштабного етапу російської агресії проти України у лютому 2022 року в країні запроваджено режим воєнного стану. За період дії воєнного стану було прийнято низку законодавчих змін, що стосуються діяльності ОГС. 24 лютого 2022 року з метою збереження інформації та запобігання її незаконному використанню було повністю заблоковано доступ до відомостей Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, а також багатьох інших реєстрів. Це стало одним із факторів, що вплинув на зниження оцінки в області "Цифрові права" порівняно з 2021 роком (5,2 у 2021 році до 4,8 у 2022 році), незважаючи на високий рівень доступності цифрових послуг як для ОГС, так і для бізнесу.

Із початком повномасштабного російського вторгнення українські ОГС масово мобілізували свої сили, покриваючи багато потреб, які держава не могла забезпечити власноруч. Основними напрямками діяльності були допомога людям, які постраждали внаслідок вторгнення, надання безоплатної юридичної допомоги, інформування громадян про події війни, заходи з відбудови України, забезпечення потреб Збройних Сил України, документація воєнних злочинів та злочинів проти людяності, скоєних російськими збройними силами та проросійськими маріонетковими військами на території України. Держава також підтримала діяльність ОГС у сфері державної допомоги шляхом спрощення процесів реєстрації ОГС та запровадження сприятливої податкової політики для діяльності ОГС. Таким чином, діяльність ОГС є вагомим фактором спроможності України протистояти агресії Російської Федерації. Відповідно, оцінки у таких сферах, як Свобода об'єднань (5,6), Рівне ставлення (5,3), Співпраця між державою та ОГС (5,2) та Державна допомога (4,3), незважаючи на військові виклики та обмеження, спричинені воєнним станом, у 2022 році критично не знизилися.

Волонтерський рух набуває величезної популярності в Україні завдяки створенню волонтерськими організаціями місцевих та всеукраїнських волонтерських мереж. Рівень довіри до ОГС, особливо волонтерських, значно зріс. Наприклад, у серпні 2022 року рівень довіри населення до ОГС становив 44%, а до волонтерських організацій - 77%². Крім того, як свідчать результати соціологічних досліджень, 39% громадян перераховували кошти до благодійних фондів, а ще третина

² Фонд "Демократичні ініціативи". "Довіра до держави: Як зберегти національну єдність заради перемоги", опитування, проведене Фондом "Демократичні ініціативи" з 5 по 12 серпня 2022 року, <https://dif.org.ua/article/trust-in-the-state-how-to-save-national-unity-for-the-victory> [останнє відвідування 12.12.2022].

громадян надавали гроші та допомогу незнайомим людям³. Загалом, 68% опитаних громадян були залучені до волонтерської діяльності⁴.

ОГС у співпраці з органами влади створили багато гуманітарних ініціатив. Також відбулися зміни у волонтерському законодавстві, наприклад, Закон "Про внесення змін до Закону України "Про волонтерську діяльність" щодо підтримки волонтерства" полегшує оподаткування, сприяє розвитку волонтерської культури серед студентів та безпосередньо вдосконалює нормативно-правове регулювання волонтерської діяльності. Таким чином, історично високі оцінки у сферах "Свобода об'єднань" (5,6) та "Співпраця між державою та ОГС" (5,2), незважаючи на війну, збереглися і в 2022 році.

Діяльність українських ОГС отримала визнання на міжнародній арені. Роль громадянського суспільства у просуванні та моніторингу реформ в Україні була окремо відзначена у висновку Європейської Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі (ЄС)⁵.

Крім того, лауреатом Нобелівської премії миру за 2022 рік стала українська правозахисна організація "Центр громадянських свобод". Організація виступає за зміцнення українського громадянського суспільства та чинить тиск на владу з метою перетворення України на повноцінну демократію. Найбільшим викликом для ОГС у звітному періоді було забезпечення фізичної та психологічної безпеки громадських активістів, особливо на тимчасово окупованих територіях. Іншими загрозами для діяльності ОГС є припинення фінансування деяких проєктів ОГС міжнародними фондами або неможливість їх реалізації, переміщення представників ОГС за кордон та всередині країни, а також втрата організаційної стабільності. Попри всі складнощі, більшість ОГС змогли зберегти свій рівень активності, пристосувавшись до нових реалій. З огляду на це, зменшення оцінок у таких сферах, як "Обов'язок держави захищати" та "Державна допомога" були об'єктивно зменшені порівняно з 2021 роком.

Крім того, з початку повномасштабного вторгнення держава доклала значних зусиль для зміцнення можливостей ОГС, волонтерів та бізнесу для підтримки тих, хто зіткнувся з труднощами внаслідок війни. Зокрема, Міністерство соціальної

³ Texty.org.ua. "Українці стали більше довіряти один одному під час війни", <https://texty.org.ua/fragments/107286/ukrayinci-pochaly-bilshe-doviryaty-odne-odnomu-pid-chas-vijny-opytuvannya/> [останнє відвідування 16.01.2023].

⁴ Дослідницька компанія "Градус". "Міграція та соціально-політичні настрої під час війни", https://gradus.app/documents/317/Gradus_EU_wave_12_UA.pdf [останнє відвідування 16.01.2023].

⁵ Європейська Комісія. "Висновок щодо заявки України на членство в Європейському Союзі", https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/opinion-ukraines-application-membership-european-union_en.

політики спільно з Міністерством цифрової трансформації запустили гуманітарну платформу "єДопомога", спрямовану на встановлення прямого зв'язку між волонтерами, громадськими організаціями та людьми, які цього потребують, та опрацювання запитів на конкретну допомогу тими благодійниками, які готові її надавати. Станом на кінець 2022 року до надання благодійної допомоги в рамках платформи було залучено понад 4 500 волонтерів. Головною метою проекту було задоволення нагальних потреб громадян, які постраждали або були змушені змінити місце проживання через військову агресію.

Основні пріоритети

1. Покращення законодавства щодо реєстрації та діяльності ОГС;
2. Розробка електронних послуг та цифрового середовища для взаємодії ОГС з органами влади, а також електронних послуг для волонтерів та їхніх організацій;
3. Забезпечення сприятливих податкових умов для діяльності ОГС;
4. Запобігання ухваленню нових законодавчих обмежень для ОГС;
5. Забезпечення виконання державою обов'язку захисту, належного розслідування нападів на журналістів та активістів громадянського суспільства, зокрема на представників ЛГБТ-спільноти, екологічних активістів та представників національних меншин;
6. Сприяння впровадженню Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021-2026 роки для забезпечення співпраці між органами влади та організаціями громадянського суспільства;
7. Розроблення різних механізмів для збору коштів ОГС, у тому числі підприємницька діяльність ОГС, механізми призначення мети податків, договори про надання соціальних послуг тощо;
8. Забезпечення належного доступу ОГС до державного фінансування та прозорого конкурсного процесу для отримання державних коштів;
9. Забезпечення прозорості грошових операцій та моніторинг вразливості ОГС до законодавства щодо відмивання грошей;
10. Забезпечення співпраці ОГС з органами влади на національному та місцевому рівнях з метою посилення демократичної підзвітності та належного врядування в рамках процесу інтеграції України до ЄС.

II. ОЦІНОЧНА КАРТКА КРАЇНИ БАРОМЕТРА ОГС

Населення: 41.167 млн (2022)⁶ | ВВП на душу населення: немає даних (2022)⁷ | Кількість ОГС: 128,614 (2022) | ОГС на 10,000 жителів: 31.2 (2022) | Внесок за реєстрацію ОГС: Відсутній | Індекс свободи у світі: Частково вільна (61/100) (2022)⁸ | Світовий індекс свободи преси: 106-е місце серед 180 країн, 55,76 бали (2022 рік)⁹

Оцінка країни: **4.7**
Законодавство: **5.1**
Практика: **4.3**

Оцінки коливаються від 1 до 7, де 1 означає найнижчу можливу оцінку (надзвичайно несприятливе (авторитарне) середовище), а 7 означає найвищу можливу оцінку (надзвичайно сприятливе середовище).

Сфера	Загалом	Закон-во	Практика
Свобода об'єднання	5.6 ↓	5.6 ↓	5.5 ↓
Рівне ставлення	5.3 ↓	5.4 ↓	5.2 ↓
Доступ до фінансування	4.7 ↓	5.0 ↓	4.4 ↓
Свобода мирних зібрань	4.7 ↓	4.9 ↓	4.5 ↓
Право на участь у процесі вироблення та ухвалення рішень	4.7 ↓	5.1 ↓	4.3 ↓

⁶ Дані Мінфіну України на 01.01.2022 (укр.), <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/>

Річні дані Держстату на 01.01.2023 відсутні через війну. Близько 7 968 510 біженців з України, яка проживає в європейських країнах, порахована Агентством ООН у справах біженців станом на січень 2023 року. Джерело: УВКБ ООН, «Ситуація з біженцями в Україні», <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> [останнє відвідування 10.01.2023]. Для порівняння: 43,79 мільйона людей станом на 2021 рік згідно з даними Світового банку «Населення – загальна кількість, Україна»,

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?end=2021&locations=UA&start=1960&view=chart&year=2014>

⁷ Немає даних на 01.01.2023. International Monetary Fund.

<https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/UKR?zoom=UKR&highlight=UKR> [останнє відвідування 05.01.2023]. (4,835 доларів у 2021. Ресурс: The World Bank, 'GDP per capita (current US\$) – Ukraine', 2021, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2021&locations=UA&start=2019.>)

⁸ Freedom House. «Свобода у світі 2022», <https://freedomhouse.org/explore-the-map?type=fiw&year=2022>

⁹ Репортери без кордонів. «Світовий індекс свободи преси 2022», <https://rsf.org/en/country/ukraine> [останнє відвідування 02.01.2023]

Свобода вираження поглядів	4.9 ↓	5.5 ↓	4.2 ↓
Право на приватність	4.1 ↓	4.9 ↓	3.2 ↓
Обов'язок держави захищати	3.8 ↓	4.0 ↓	3.5 ↓
Державна допомога	4.3 ↓	4.6 ↓	3.9 ↓
Співпраця між державною та ОГС	5.2 ↓	5.6 ↓	4.7 ↓
Цифрові права	4.8 ↓	5.1 ↓	4.4 ↓

Стрілки вказують на покращення чи погіршення порівняно з результатами минулого року.

III. РЕЗУЛЬТАТИ

3.1 Свобода об'єднання

Загальна оцінка за сферу: **5.6/7**

Законодавство: **5.6/7** | Практика: **5.5/7**

Законодавство у сфері свободи асоціацій є сприятливим і стабільним для ОГС. ОГС в Україні можуть вільно визначати свої цілі та діяльність. Державна реєстрація ОГС безкоштовна, процедура чітко визначена та швидка. Держава не створює зайвих перешкод для діяльності ОГС.

Незважаючи на війну, рекомендації попереднього звіту були враховані майже повністю. Водночас нові виклики, які постали перед Україною та, зокрема, українським громадянським суспільством, створили нові проблеми у сфері свободи об'єднань і, через це, як загальний бал, так і бали законодавства/практики у цій сфері зменшилися порівняно з 2021 роком. Але загалом у більшості випадків у 2022 році державний уряд, парламент України та місцева влада вчасно реагували на нагальні звернення громадянського суспільства.

Стандарт I. Кожний може вільно заснувати ОГС, вступати до них та брати участь у їхній діяльності.

Право громадян на свободу об'єднання та принцип рівності всіх громадських об'єднань перед законом гарантовано Конституцією України. Найпоширенішими формами ОГС в Україні є громадські організації та благодійні фонди. Діяльність цих ОГС регулюється Законом України «Про громадські об'єднання» та Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації».

Громадські об'єднання можуть бути зареєстровані як юридичні особи та можуть діяти як неофіційне об'єднання. Їх можуть заснувати щонайменше 2 особи. Крім громадян України іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, також мають право зареєструвати громадську організацію. Засновниками громадської організації можуть бути фізичні особи, які досягли 18 років, а членами таких ОГС можуть бути фізичні особи, які досягли 14 років. Засновниками молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути особи, які досягли 14 років. Членом молодіжної організації може бути особа віком від 14 до 35 років, а членом дитячої організації можуть бути особи віком від 6 до 18 років.

Мінімальна кількість засновників громадської спілки — 2 юридичні особи. Засновниками громадської спілки можуть бути юридичні особи приватного права, у тому числі

громадські організації зі статусом юридичної особи. Членами громадської спілки можуть бути юридичні особи приватного права, у тому числі громадські організації зі статусом юридичної особи, а також фізичні особи, які досягли 18 років та мають повну цивільну дієздатність.

Благодійною установою визнається благодійна організація, установчий акт якої визначає активи, які один або кілька засновників передають для досягнення цілей благодійної діяльності за рахунок таких активів та/або доходів від таких активів. Благодійним фондом визнається благодійна організація, яка діє на підставі статуту, має учасників та управляється учасниками, які не зобов'язані передавати цій організації будь-які активи для досягнення цілей благодійної діяльності.

Благодійний фонд може бути створено одним чи кількома засновниками. Засновниками благодійних організацій можуть бути дієздатні фізичні, які досягли 14 років, та юридичні особи приватного права. Закон не забороняє державним службовцям брати участь в ОГС як звичайні члени або члени органів управління.

Однак державні службовці та посадові особи органів місцевого самоврядування (ОМС) зобов'язані виконувати свої обов'язки чесно і неупереджено та не проявляти прихильності до певних фізичних або юридичних осіб, громадських та релігійних організацій. На практиці часто виникають ситуації, коли кандидат на посаду державного службовця, як один з неформальних критеріїв для обійняття посади, припиняє членство в органі управління громадського об'єднання, щоб уникнути потенційного конфлікту інтересів.

Разом із тим, участь державних службовців у діяльності та управлінні ОГС є безоплатною. Проросійські члени парламенту (ЧП) внесли декілька законодавчих ініціатив, які мають на меті обмежити доступ членів органів управління ОГС, які отримують фінансування з-за кордону, до найвищих посад державної служби. Громадські об'єднання можуть здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи та без такого статусу.

Благодійні організації можуть реєструватися та діяти лише як юридичні особи. Статус юридичної особи надає ОГС право відкривати банківські рахунки, виконувати державні замовлення та дає можливість отримати статус неприбуткового товариства. Статус неприбуткового товариства надає його власникам звільнення від обов'язку сплати 18% податку на прибуток підприємств. Лише зареєстровані організації зі статусом юридичної особи можуть отримати статус неприбуткового товариства. Для отримання статусу неприбуткового товариства ОГС повинна передбачити статуті: 1) положення про заборону розподілення прибутку організації між засновниками та членами ОГС; 2) обов'язок, у разі ліквідації ОГС, передання всіх активів іншій ОГС схожої організаційно-правової форми або в дохід державного бюджету

Громадські об'єднання можуть здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи та без такого статусу. Благодійні організації можуть реєструватися та діяти лише як юридичні особи. Статус юридичної особи надає ОГС право відкривати банківські рахунки, виконувати державні замовлення та дає можливість отримати статус неприбуткового товариства.

Статус неприбуткового товариства надає його власникам звільнення від обов'язку сплати 18% податку на прибуток підприємств. Лише зареєстровані організації зі статусом юридичної особи можуть отримати статус неприбуткового товариства. Для отримання статусу неприбуткового товариства ОГС повинна передбачити в статуті: 1) положення про заборону розподілення прибутку організації між засновниками та членами ОГС; 2) обов'язок, у разі ліквідації ОГС, передання всіх активів іншій ОГС схожої організаційно-правової форми або в дохід державного бюджету.

Одним із юридично встановлених принципів діяльності громадських об'єднань є вільний вибір території її залученості. Відповідно, громадські об'єднання, незважаючи на місцезнаходження, можуть провадити діяльність на всій території України або за її межами, якщо інше не передбачено в її установчому документі.

В Україні держава не створює практичних перешкод для заснування ОГС, вступу до неї чи взяття участі в її діяльності. Фізичні особи мають право вирішувати вступати до ОГС чи брати участь у їхній діяльності.

Загалом за час дії воєнного стану, запровадженого через повномасштабне вторгнення Росії в Україну, відповідна законодавча база щодо свободи асоціацій не змінилася.

Стандарт II. Процедура реєстрації ОГС як юридичної особи чітка, проста, швидка та недорога.

Воєнний стан не став на заваді створенню та реєстрації ОГС. Кількість ОГС зросла за умов війни: було створено 9502 нові організації (загалом зареєстровано 99 556 громадські організації, 2212 громадські спілки та 26 846 благодійних організацій)¹⁰. Ці дані не включають інформацію з тимчасово окупованих Росією територій, таких як Крим та Донецька та Луганська області.

	2021	2022
Громадські об'єднання	96,543	99,556
Громадські спілки	2,071	2,212

¹⁰ Кількість зареєстрованих юридичних осіб за організаційно-правовими формами та статтю керівника підприємства станом на 01.01.2023 Державна служба статистики України. Інформація від 12.01.2023 <https://www.ukrstat.gov.ua/>. [Востаннє було 12.01.2023].

Благодійні організації	20,498	26,846
Всього ОГС	119,112	128,614

Процедура реєстрації громадських об'єднань та реєстрації нових юридичних осіб регулюється Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, та різним правилами/порядками»¹¹.

Перелік документів, необхідних для реєстрації громадського об'єднання, чітко визначений і складається із заяви про створення юридичної особи або заяви про створення громадського об'єднання без статусу юридичної особи, рішення засновників про створення об'єднання, статут, відомості про членів органів управління та відомості про особу, яка подає ці документи.

Державна реєстрація громадського об'єднання займає три робочі дні та є безоплатною. Строк розгляду документів для громадських об'єднань може бути подовжено, але не більше ніж до 15 робочих днів. На практиці реєстратори рідко користуються такою можливістю та розглядають документи за три робочі дні.

Безпосередньо реєстрацію здійснюють територіальні управління юстиції в областях України та місті Києві (всього 25 управлінь). Проте заяви можна подавати і до центрів надання адміністративних послуг (усього функціонує близько 936 центрів із 104 територіальними управліннями). Міністерство юстиції України постійно продовжує роботу щодо розширення кола суб'єктів державної реєстрації, а також видів адміністративних послуг, що надаються на території України, де не ведуться бойові дії. З 11 квітня 2022 року сім міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції України та державні реєстратори 17 міських рад відновили роботу з реєстраційної діяльності.

Постанова Кабінету Міністрів України (КМУ) № No 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану»¹² від 6 березня 2022 р. встановлює особливості, з урахуванням яких здійснюється/забезпечується державна реєстрація, зокрема громадських формувань в умовах воєнного стану.

¹¹ Порядок ведення Реєстру неприбуткових установ та організацій, включення неприбуткових підприємств, установ та організацій до Реєстру та виключення з Реєстру, затверджений Постановою КМУ від 13.07.2016 № 440: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2016-%D0%BF#Text> та Порядок державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, затверджений Наказом Мінюсту від 09.02.2016 № 359/5: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0200-16#Text>

¹² Постанова Кабінету Міністрів України № No 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text>

Цим указом надано можливість здійснювати найневідкладніші реєстраційні дії, а саме: створення благодійних організацій та громадських об'єднань та внесення змін до відомостей про них; зміни керівника юридичної особи у зв'язку з його смертю; та зміни місцезнаходження юридичної особи.

Державна реєстрація є безкоштовною для всіх видів ОГС. Державна реєстрація незалежно від місцезнаходження ОГС може здійснюватися в електронній формі на підставі документів, які надсилаються державному реєстратору (посадовій особі Мін'юсту) електронною поштою (або з використанням інших засобів зв'язку). Скорочено строк державної реєстрації; послуга надається відразу після отримання всіх необхідних документів.

Уряд встановив особливості державної реєстрації громадських формувань в умовах воєнного стану в березні 2022 року. Державна реєстрація відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації, представництва, філії іноземної благодійної організації здійснюється шляхом його акредитації без набуття статусу юридичної особи. Для акредитації відокремленого підрозділу необхідно звернутися до Міністерства юстиції з чітко прописаним переліком документів, процедура займає 20 робочих днів. Реєстраційний внесок становить 28 відсотків прожиткового мінімуму. Наприклад, прожитковий мінімум для особи без інвалідності на 1 січня 2022 року становив 2481 грн (приблизно 77 євро). Отже, реєстраційний збір за акредитацію відокремленого підрозділу становить близько 21 євро.

Для ОГС в Україні існує можливість подати документи для отримання державної реєстрації онлайн за допомогою електронного сервісу Портал державних послуг . На жаль, через те, що портал не працює внаслідок війни, ОГС не можуть отримати електронні документи (витяг), що засвідчує факт державної реєстрації з офіційного електронного реєстру¹³. Однак ОГС можуть отримати цю інформацію через такі публічні електронні сервіси, як Opendata¹⁴ або Youcontrol¹⁵.

Ці два сервіси мають доступ до офіційних електронних реєстрів Міністерства юстиції України на основі прикладного програмного інтерфейсу. Система електронної взаємодії між цифровими реєстрами під назвою Трембіта¹⁶ не запрацювала у 2022 році,

¹³ <https://igov.org.ua/subcategory/1/10/situation/44?anchor8=undefined#anchor3>

¹⁴ <https://opendatabot.ua/open/edr>

¹⁵ Дані з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців <https://youcontrol.com.ua/catalog/>

¹⁶ Постанова КМУ "Деякі питання електронної взаємодії електронних інформаційних ресурсів" від 8 вересня 2016 р. № 606 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-2016-%D0%BF#Text>

незважаючи на те, що з жовтня 2021 року до системи було підключено 50 публічних електронних реєстрів. Цей процес не був завершений до повномасштабного вторгнення Росії, а з 24 лютого 2022 року доступ до публічної інформації через електронні реєстри був повністю закритий через війну¹⁷.

Державна реєстрація благодійної організації займає 24 години з моменту отримання документів (за винятком вихідних та святкових днів) та є безоплатною. Для реєстрації благодійних організацій не передбачено подовження строку розгляду поданих документів. Реєстрацію здійснюють ОМС (місцеві центри надання адміністративних послуг, нотаріуси та інші акредитовані суб'єкти реєстрації), тому спектр суб'єктів, уповноважених на реєстрацію благодійних організацій дуже широкий. Перелік документів, необхідних для реєстрації благодійної організації, охоплює заяву про створення юридичної особи, рішення засновників про створення благодійної організації та статут.

Перелік підстав для відмови у державній реєстрації чітко визначено в законі про державну реєстрацію, і відмовляти на підставах, відмінних від зазначених у законі, заборонено. У нинішньому стані повномасштабної інвазії існує необхідність якнайшвидшого усунення перешкод для функціонування громадянського суспільства.

Оскільки розгортання бойових дій змусило багатьох людей покинути зруйновані домівки або знизити ризик для життя в умовах постійної небезпеки прифронтових територій, навантаження на органи реєстрації (територіальні органи Міністерства юстиції), які працюють у західних областях України, збільшилася.

У вересні 2022 року у ВРУ було зареєстровано законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо унормування діяльності та державної реєстрації громадських організацій», підготовлений Міністерством юстиції України спільно з УНЦПД¹⁸.

Законопроект включає:

- збільшення кількості органів реєстрації ОГС;
- зменшення кількості документів, необхідних для реєстрації ОГС;
- скорочення термінів реєстрації з 3 робочих днів до 24 годин;
- встановлення єдиної організаційно-правової форми громадських об'єднань;
- запровадження модельного статуту та зменшення обов'язкових вимог до статуту заявника; і

¹⁷ UCIPR. Right to information: international standards, practice of the European Court of Human Rights and national regulation during wartime <http://ucipr.org.ua/ua/publikatsii/vydannia/right-to-information-international-standards-practice-of-the-european-court-of-human-rights-and-national-regulation-during-wartime>

¹⁸ Проект закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо унормування діяльності та державної реєстрації громадських організацій» <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40561>

- надання ОГС свободи вибору самостійно встановлювати порядок і правила прийняття ними рішень.

З 2016 року, окрім реєстрації, ОГС можуть отримати статус неприбутковості онлайн. Для цього необхідно подати відповідні документи до органу ДПС за допомогою електронного цифрового підпису декларанта. Послуга має бути надана протягом 14 днів¹⁹.

На жаль, принцип екстериторіальності (можливість отримання громадянами та юридичними особами державних послуг у будь-якому регіоні незалежно від місця реєстрації, навіть якщо такі послуги зазвичай доступні лише за місцем реєстрації) діє не повною мірою.

ОГС не можуть повідомити про включення або відмову у включенні до реєстру, оскільки різні державні реєстри не взаємодіють між собою, а обмін даними ускладнений через заходи безпеки даних, які застосовуються в умовах воєнного часу. До російського вторгнення це питання не було таким актуальним, тому що, по-перше, відповідні державні реєстри були відкриті і кожна ОГС мала можливість перевіряти інформацію, а по-друге, державні реєстри певною мірою взаємодіяли один з одним.

Стандарт III. ОГС мають право визначати свої цілі та види діяльності як на території країни, у якій їх засновано, так і за її межами.

ОГС в Україні можуть вільно визначати свої цілі та діяльність. Громадські об'єднання здійснюють свою діяльність відповідно до принципу самоврядування, який, серед іншого, передбачає їх право самостійно визначати напрями діяльності. Крім того, діє принцип невтручання органів державної влади у діяльність громадського об'єднання.

Проте утворення і діяльність громадських об'єднань, мета, цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, забороняються.

Благодійні організації обмежено у визначенні цілей та видів діяльності порівняно з громадськими об'єднаннями. Зокрема, вони повинні провадити діяльність у 15 законно визначених сферах благодійної діяльності відповідно до цілей та напрямів діяльності, визначених законом²⁰.

¹⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2016-%D0%BF#Text>

²⁰ Саме: 1) освіта; 2) охорона здоров'я; 3) екологія, охорона довкілля та захист тварин; 4) запобігання природним і техногенним катастрофам та ліквідація їх наслідків, допомога постраждалим внаслідок катастроф, збройних конфліктів і нещасних випадків, а також біженцям та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах; 5) опіка і піклування, законне представництво та правова допомога; 6) соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальні

Воєнний час змінив пріоритети та діяльність існуючих ОГС відповідно до нових викликів, а також спричинив масову реєстрацію іноземних ОГС в Україні. Особливо це стосується іноземних ОГС з гуманітарною чи благодійною місією, які отримали підтримку Уряду для створення окремого підрозділу іноземної ОГС, який може діяти в Україні у встановленому законом порядку.

Стандарт IV. Будь-які накладені санкції є чіткими, відповідають принципів пропорційності та є такими, що найменшою мірою обтяжують досягнення бажаної цілі.

ОГС можуть бути закриті за рішенням суду, але на практиці це трапляється рідко. Санкції для неприбуткових організацій чітко визначені (у Податковому кодексі України, положення 133.4)²¹, але можуть застосовуватися без попередження. ОГС, які мають статус неприбутковості, можуть його втратити, якщо їх засновники або учасники використовують доходи організації на власну користь або у разі порушення будь-якої іншої передумови статусу неприбутковості. Тоді такі ОГС вважаються звичайними платниками податку на прибуток і повинні подавати до Державної податкової служби відповідну звітність, яка вимагається від прибуткової організації. ОГС не отримує жодних попереджень перед скасуванням статусу, але може повторно подати заявку на отримання статусу в майбутньому.

Загалом порушення положень щодо форм та процедур звітності, установлених для всіх юридичних осіб, не тягнуть за собою застосування спеціальних санкцій до ОГС, тому відповідальність за порушення закону, у тому числі в межах вимог щодо різних видів звітності, стандартизовано. ОГС можна припинити через суд однак лише у разі порушення положень Конституції України та Закону «Про громадські об'єднання».

Юридичні особи, у тому числі ОГС, мають розкривати їхні КБВ для цілей запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму (ПВК/ФТ). Така вимога створює проблеми, оскільки ОГС є сама собою неприбутковою організацією, а бенефіціарні власники громадського об'єднання та благодійної організації не конкретні особи. Означення власників ОГС також нечітке. Проте сума штрафу за ненадання такої інформації становить від 17 000 грн (близько 546 євро) до 51 000 грн (близько 1 640 євро).

У вересні 2022 року за результатами адвокаційної кампанії громадянського суспільства Верховна Рада України прийняла корисні зміни, згідно з якими організації, зареєстровані під час війни, не зобов'язані відразу надавати дані про КБВ.

послуги і подолання бідності; 7) культура та мистецтво, охорона культурної спадщини; 8) наука і наукові дослідження; 9) спорт і фізична культура; 10) права людини і громадянина та основоположні свободи; 11) розвиток територіальних громад; 12) розвиток міжнародної співпраці України; 13) стимулювання економічного росту і розвитку економіки України та її окремих регіонів та підвищення конкурентоспроможності України; 14) сприяння здійсненню державних, регіональних, місцевих та міжнародних програм, спрямованих на поліпшення соціально-економічного становища в Україні; 15) сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни, захисту населення у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного стану.

²¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

Стандарт V. Держава не втручається у внутрішні справи та діяльність ОГС.

Держава не створює зайвих перешкод для діяльності ОГС. Процедури та форми звітності чітко визначені, зрозумілі та можуть бути подані онлайн.

Більшість діючих ОГС в Україні має статус неприбуткової організації, що визначає процедуру та форму їхньої звітності. ОГС зі статусом неприбуткової організації подає щороку в податковій органи звіт про використання доходів (прибутків). Окрім зазначеного звіту, до нього додають фінансову звітність. ОГС зі статусом неприбуткової організації мають право готувати спрощений комплект фінансової звітності, що охоплює баланс (звіт про фінансовий стан) та звіт про прибутки та збитки. На прохання засновників, донорів тощо неприбуткової ОГС та за доцільності (залежно від обороту та розмаїття діяльності тощо), ОГС також має право підготувати повний, а не спрощений, комплект фінансової звітності.

ОГС зі статусом неприбуткової організації звільнено від обов'язку надавати статистичну інформацію про свою діяльність, що, з одного боку, звільнило ОГС від подання додаткової звітності державі, а з іншого — унеможливило отримання щонайменше приблизної інформації про доходи ОГС та їхні джерела на національному рівні. Перевірки ОГС податковими органами здійснюють на загальній основі. Частоту перевірок встановлюють на підставі ступеня ризику (високий, середній, низький) від впровадженої діяльності.

Перевірки платників податків із низьким ступенем ризику проводять не частіше ніж один раз на три календарні роки; із середнім ступенем ризику — не частіше ніж один раз на два календарні роки; із високим ступенем ризику — не частіше ніж один раз на один календарний рік. Здебільшого діяльність ОГС не несе ризиків частого проведення перевірок. Податкову звітність можна подавати онлайн або у паперовій формі.

Рекомендації:

- Державна податкова служба України повинна повідомляти ОГС письмово про втрату статусу неприбуткової організації.
- Уряд має підготувати, консультуючись з ОГС, методологію визначення КБВ для ОГС;
- Ухвалити проект Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо лібералізації діяльності громадських організацій»;
- Відновити доступ до публічних реєстрів з офіційною інформацією, що дозволить ОГС отримувати офіційні документи онлайн (зокрема ті, що стосуються даних про реєстрацію організації).

3.2 Рівне ставлення

Загальна оцінка за сферу: **5.3 / 7**

Законодавство: **5.4 / 7**

Практика: **5.2 / 7**

У цьому звітному періоді суттєвих змін у законодавстві у сфері рівного ставлення до ОГС та бізнесу порівняно з 2021 роком не відбулося. Водночас відбулося впровадження сприятливих законодавчих та практичних умов для переміщеного бізнесу, але не для ОГС. Це призвело до зниження балів у цій сфері порівняно з минулим роком.

Тим не менш, навіть з урахуванням війни, у 2022 році українське законодавство залишалося стабільно сприятливим для всіх юридичних осіб. Одним із механізмів стримувань і противаг у цій сфері залишається забезпечення більш сприятливих умов оподаткування для ОГС. Така ситуація означає, що бали в цій сфері вищі за середні, і більші ніж в інших країнах регіону Східного партнерства (СхП).

Стандарт I. Держава ставиться до всіх ОГС так само, як до господарських товариств.

Первинна державна реєстрація ОГС в Україні безоплатна, так само як і реєстрація господарських товариств. Разом із тим, збір за державну реєстрацію змін до відомостей про ОГС втричі нижчий, ніж для інших юридичних осіб.

Процедури реєстрації та добровільного припинення ОГС не дорожчі ніж до бізнесу, проте триваліші та обтяжливіші. Розгляд документів, поданих для державної реєстрації юридичної особи, незважаючи на організаційно-правову форму (у тому числі благодійні організації), триває один день, тоді як для державної реєстрації громадського об'єднання — три дні.

Громадські організації зі статусом юридичної особи та юридичні особи можуть бути зареєстровані онлайн. Строки та вартість реєстрації в режимі онлайн залишаються незмінними. Разом із тим, юридичні особи (фізичні особипідприємці та товариства з обмеженою відповідальністю²²) можуть бути зареєстровані через портал «Дія», тоді як така послуга для реєстрації ОГС на платформі недоступна. Державні перевірки ОГС проводять не частіше, ніж перевірки господарських товариств. Суб'єкти господарювання, як підприємства, що отримують прибуток, підлягають більшому контролю з боку органів влади. У разі державних закупівель законодавство передбачає недискримінаційний

підхід, за яким будь-які організації будь-якої форми власності та організаційноправової форми можуть брати участь у процедурах державної закупівлі на рівних умовах з господарськими товариствами.

ОГС можуть користуватися процедурою спрощеної закупівлі під час отримання коштів з державного або місцевого бюджету та купівлі послуг, товарів і робіт у третіх осіб на суму понад 50 000 грн (близько 1 600 євро). Відповідно до статті 11 Закону України «Про публічні закупівлі» ОГС повинні призначити відповідальну (уповноважену) особу для організації та проводити процедуру закупівлі/спрощеної закупівлі серед своїх працівників.

Відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі»²³ до 1 січня 2022 року особи (ОГС), що здійснюють закупівлі, повинні утворити тендерний комітет для організування та проведення процедур закупівлі. Окрім того, уповноважені ОГС повинні підтвердити рівень знань у галузі державних закупівель, що також затратно. ОГС, які хочуть отримати фінансування з державного або місцевого бюджету, загалом не мають змоги додати таку позицію та/або навчання з питань організації та здійснення процедур закупівель до кошторису проекту. Тому можливість отримання ОГС коштів із державного або місцевого бюджету частково обмежена. Моніторинговий портал DoZorro24 розроблено для контролю прозорості та якості державних закупівель, у тому числі механізм уникнення дискримінаційних правил під час формування тендерних документів. DoZorro дає можливість громадським активістам, потенційним учасникам залишати відгуки про замовників, обговорювати та оцінювати умови конкретної закупівлі, готувати та подавати офіційний запит до контролюючих органів. На практиці господарські товариства мають кращий доступ до участі в державних закупівлях, однак і вищий ризик проходження додаткових податкових перевірок.

Державні органи та органи місцевого самоврядування не купують соціальні послуги в ОГС у достатній кількості. Серед причин брак знань про відповідні процедури, незначна сума коштів, що інвестується в державні та місцеві бюджети, обмежений досвід органів влади. Є випадки, коли органи місцевого самоврядування вибирають в основному державні установи, які надають соціальні послуги, а не ОГС. Закон України «Про соціальні послуги», який набув чинності в січні 2020 року, не працює належно, оскільки ще не ухвалено підзаконні нормативно-правові акти для його впровадження. На кінець

2022 року законодавча база, яка могла б забезпечити реалізацію положень закону, залишається недостатньо розробленою.

На початку повномасштабного вторгнення український парламент скасував мито та ПДВ на імпорт, ввів мораторій на податкові перевірки, скасував акцизи та знизив ПДВ на пальне, дозволив ФОП першої та другої груп не сплачувати податок, а також ФОП отримали можливість більше не сплачувати єдиний соціальний внесок. Водночас Верховна Рада визначила особливості подання звітності в період воєнного стану, зокрема послабила контроль за строками, визначених податковим законодавством (тобто відстрочила сплату податків і подання звітності) та звільнила від відповідальності тих, хто не міг вчасно сплатити податки. Попри те, що формально пільги щодо відстрочення звітності поширюються і на ОГС, ДФС все ж рекомендує звітувати вчасно.

Слід зазначити, що для ОГС існує ризик виключення з відповідного державного реєстру порівняно з бізнесом. Це може статися, якщо організація використовує кошти за нецільовим призначенням. Незважаючи на те, що умови досить жорсткі, а правове середовище для ОГС непросте, такий механізм необхідний для організаційної та функціональної прозорості ОГС. У бізнесу таких проблем немає через особливості оподаткування. Водночас у бізнесу виникають певні проблеми з експортом деяких категорій товарів та переказом грошей за кордон через правила, встановлені на час дії воєнного стану.

Вимушено переміщені через війну ОГС перебувають у нерівних умовах порівняно з бізнесом. Наприклад, органи державної влади та місцевого самоврядування (ОМС) запровадили спеціальні програми для переміщення бізнесу, які передбачають пільгові умови оренди приміщень та їх облаштування, та запроваджують гранти для розвитку підприємницької діяльності. Водночас ні законодавством, ні підзаконними актами не передбачено додаткових пільг для переміщених ОГС. Це стало суттєвою проблемою у забезпеченні роботи ОГС: діяльності їхніх представництв, організації міжнародної співпраці, зберігання документів, гуманітарної допомоги для роздачі малозабезпеченим категоріям та допомоги військовим тощо.

Стандарт II. Держава ставить рівно до всіх ОГС з точки зору їх заснування, реєстрації та діяльності.

Державні органи проявляють рівне ставлення до всіх ОГС в усіх сферах, незалежно від їхньої організаційно-правової форми. Процедури звітування, проведення аудитів та правові умови доступу до різних видів фінансування, у тому числі для фізичних осіб, юридичних осіб, національних та міжнародних установ і організацій, у тому числі до іноземного фінансування, практично аналогічні.

Більшість ОГС працює на рівних умовах, але ОГС пов'язані з дітьми, молоддю, ветеранами, особами з інвалідністю, національно-патріотичним вихованням можуть отримувати державне фінансування. Для цих видів ОГС розроблено спеціальні державні програми для державного фінансування і встановлено суму відповідних витрат.

Попри це, дві великі ОГС — Українське товариство глухих (УТОГ) та Українське товариство сліпих (УТОС) — користуються привілейованим положенням, оскільки вони все ще отримують пряме державне фінансування поза конкурсом відповідно до Постанов КМУ від 14 березня 2018 року № 183 та від 3 березня 2020 року № 166²². У 2021 році пряме державне фінансування становило понад 47 млн грн (1,5 млн євро)²³. Обговорення скасування Постанови КМУ № 183²⁴, що дозволить ОГС мати однаковий доступ до державного фінансування на конкурсній основі, почалося в 2021 році. Війна стала на заваді для подальшого діалогу з урегулювання цього питання, тому УТОГ та УТОС досі мають перевагу порівняно з іншими подібними організаціями.

Рішення суду від 2022 року ілюструє правовий підхід до питання розмежування інституційного фінансування та проектного фінансування²⁵. 2 лютого 2022 року Шостий апеляційний адміністративний суд відхилив апеляційну скаргу Всеукраїнської громадської організації інвалідів «Адвокатське товариство інвалідів» на постанову Окружного адміністративного суду міста Києва від 18 серпня 2021 року у справі № 640/19323/20, якою суд відмовив у визнанні протиправною та скасуванні постанови КМУ від 14 березня 2018 року № 183 " Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансування підтримки УТОГ та УТОС».

У своєму рішенні Окружний адміністративний суд Києва зазначив, що проектне та інституційне фінансування для ОГС мають різні критерії. Суд вважає, що проектне фінансування характеризується конкурсним відбором проектів на основі єдиних бюджетно-матеріальних вимог, тоді як фінансова підтримка інституційного розвитку громадських організацій характеризується кількістю закладів, залучених до забезпечення прав людей з інвалідністю, кількістю осіб з інвалідністю, які користуються цими засобами, кількістю працівників цих закладів та кількістю послуг, які ці заклади надають особам з інвалідністю. Різниця критеріїв, констатує суд, підходів і напрямків

²² Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті на фінансову підтримку громадських об'єднань осіб з інвалідністю, затверджений Постановою КМУ від 03.03.2020 № 166: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-2020-%D0%BF#Text>

²³ Закон України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» від 15.12.2020 № 1082-IX: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>

²⁴ Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки Українського товариства сліпих та Українського товариства глухих, затверджений Постановою КМУ від 14.03.2018 № 183: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-2018-%D0%BF#Text>

²⁵ Окружний адміністративний суд міста Києва, Постанова від 18.09.2021 №640/19323/20. Ухвала апеляційного адміністративного суду від 02.02.2022 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99683936>

вимагає прийняття різних процедур для визначення механізмів проектного чи інституційного фінансування.

Суд не погодився з тим, що фінансування двох організацій без конкурсу можна розглядати як дискримінаційний акт. У рішенні суду зазначено, що українське законодавство та міжнародні норми пов'язують поняття «дискримінація» лише з пригніченням особи чи групи осіб, які є інвалідами за певною ознакою.

ОГС, створені іноземними юридичними особами або фізичними особами, не є суб'єктами дискримінації. Проте в законодавстві передбачено певні додаткові спеціальні вимоги щодо документів, які необхідно подати на реєстрацію іноземними фізичними або юридичними особами (наприклад, документи, видані відповідно до законодавства іноземної держави, необхідно легалізувати за допомогою консульської легалізації або проставлення апостиля). Тому процедура реєстрації ОГС іноземцями загалом не відрізняється від процедури для громадян України.

Рекомендації:

- Створити процедуру реєстрації ОГС онлайн, що є можливим за допомогою «Дії»;
- Забезпечити рівні умови доступу до державного фінансування для ОГС;
- Органи влади повинні ухвалити процедури державних закупівель, які враховуватимуть конкретну ситуацію ОГС, та організувати роз'яснення процесу закупівель.

3.3 Доступ до фінансування

Загальна оцінка за сферу: **4.7 / 7**

Законодавство: **5.0 / 7**

Практика: **4.4 / 7**

У 2022 році показники цієї сфери виявилися одними з найнижчих в порівнянні з попереднім роком. Крім того, рекомендації зі звіту попереднього року залишилися актуальними в поєднанні з новими аспектами, що стали необхідними в умовах війни. Водночас у 2022 році бали знизилися як за законодавством, так і за практикою, враховуючи розширення напрямів та обсягів витрат державного та місцевих бюджетів на подолання наслідків війни.

Джерела фінансування ОГС залишаються різноманітними, хоча фінансування від іноземних спонсорів все ще є основним. У 2022 році громадські організації ветеранів, осіб з інвалідністю та молоді мали отримати державне фінансування із загального фонду Державного бюджету України.

Стандарт I. ОГС можуть вільно шукати, отримувати та використовувати фінансові та матеріальні ресурси для досягнення своїх цілей

Українське законодавство не встановлює обмежень щодо пошуку, отримання та використання фінансових та матеріальних ресурсів для ОГС.

Програми міжнародної технічної допомоги наразі є одними з найпоширеніших джерел фінансування ОГС. Законодавство України не забороняє ОГС отримувати іноземну фінансову підтримку, однак в Парламенті були запропоновані законопроекти (№3572, №3326 та №3564), що обмежують діяльність організацій, які отримують іноземне фінансування. Зокрема можна виділити заборону на створення фонду оплати праці державних службовців за кошти, що належать до програми підтримки ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, спонсорських установ тощо. У 2022 році ці законопроекти не були ухвалені. Це можна охарактеризувати як позитивне досягнення, але законопроекти №3564 та №3326 були подані на розгляд (за №2557-IX та №2557-IX відповідно) 6 вересня 2022 року.

Крім того, важливу роль відіграє фінансова підтримка з боку центральної та місцевої влади, яка виділяє кошти на ОГС. У 2022 році обсяг державного фінансування, доступного для ОГС, збільшився порівняно з 2021 роком. Загалом у державному бюджеті на 2022 рік було передбачено 293,4 млн гривень (близько 7,3 млн євро) від різних державних установ. Ми не маємо даних щодо розподілу цих коштів, оскільки офіційна статистика виконання бюджету відсутня.

У 2021 році відбулася презентація онлайн-платформи «Взаємодія», основною метою якої було проведення конкурсів для фінансування ОГС. Як наслідок, всі конкурсні процедури були перенесені на дану онлайн-платформу, що зробило процедуру простою та зрозумілою. Протягом 2022 року організатори конкурсів припинили процедури організації та проведення конкурсів з метою визначення програм (проектів, заходів), розроблених громадськими об'єднаннями, на реалізацію яких надаватиметься фінансова підтримка у 2022 році, без визначення переможців. На жаль, офіційна статистична звітність про виконання бюджету України (як і багато інших даних в умовах воєнного стану) ще не була оприлюднена Урядом, а тому будь-яка інформація відсутня. Посилаючись на дані сайту можна стверджувати, що деякі з міністерств, наприклад Міністерство молоді та спорту, проводило конкурс на фінансування у грудні 2022 року²⁶. Деякі ж державні установи не публікували конкурси, в залежності від наявності коштів.

Як і в попередні роки, ОГС можуть залучати кошти через підприємницьку діяльність та продаж своїх послуг. Така діяльність має здійснюватися в рамках національного законодавства. Однак, деякі види послуг все ж таки не можуть надаватися НУО (наприклад, якщо вони не відповідають статутним цілям організації). Як наслідок, окремі ОГС засновують юридичні організації (наприклад, товариства з обмеженою відповідальністю) з метою дотримання законодавства, через які зрештою зможуть

²⁶ Взаємодія. «Конкурс з визначення проєктів національно-патріотичного виховання, розроблених інститутами громадянського суспільства, для реалізації яких надається фінансова підтримка у 2023 році», <https://grants.vzaemo.diiia.gov.ua/contests/1c06d5c0-8519-11ed-a9f3-dbe93dfb2289>

надавати вищезгадані послуги. Крім того, відповідно до Податкового кодексу України, організації повинні зареєструватися як платники податку на додану вартість (ПДВ), якщо обсяг послуг, наданих ними протягом року, перевищує 1 мільйон гривень (близько 25 000 євро). Проте поняття соціального підприємництва є недостатньо вивченим і не має конкретного законодавства, яке б визначало правила реалізації даного підприємництва. Існуючі соціальні підприємства іноді не мають спроможності розробити чітку та досяжну бізнес-модель, а в умовах війни багато підприємств переїхали або взагалі припинили свою діяльність.

Національний банк України здійснює жорсткий контроль над українськими банками, отже деякі цифрові джерела збору коштів залишаються обмеженими для використання ОГС в Україні (тобто PayPal та криптовалюти). Однак, з метою встановлення правового середовища для використання «віртуальних активів» (включаючи криптовалюти), в Україні в 2023 році вносяться системні законодавчі зміни²⁷ і запроваджується концепція Open Banking, яка дозволить повномасштабно використовувати PayPal та інші цифрові платіжні системи.

Практика благодійних пожертв за допомогою SMS не набула активного розвитку протягом 2022 року. Популярним способом збору пожертвувань став збір коштів на приватні банківські картки фізичних осіб-волонтерів. Норми Податкового кодексу України дозволяють не оподатковувати кошти, які збираються на особистих рахунках фізичних осіб з метою їх перерахування на потреби ЗСУ. Публічні оголошення про збір коштів зазвичай розміщуються в соціальних мережах або месенджерах (наприклад, Facebook, Instagram, Telegram). Після досягнення мети в вищезазначених соціальних мережах публікується інформація про зібрані та витрачені кошти задля підтримання рівня довіри.

Питання доступу та використання банківських послуг для НУО досі не вирішено. Банки вимагають додаткові документи для відкриття рахунків або проведення розрахунків для неприбуткових ОГС. Наприклад, переказ коштів в іноземній валюті вважається «зовнішньоекономічною діяльністю», для якої потрібні додаткові документи для підтвердження походження коштів. Банки не беруть до уваги специфіку діяльності неприбуткових ОГС (відсутність причетності засновників, які втратили повноваження до роботи в організації, наявність складної системи органів управління з різними повноваженнями тощо). Процедура підтвердження банківських рахунків не адаптована для ОГС. Також ускладнений порядок перерахування членських внесків від неприбуткових ОГС до міжнародних організацій та асоціацій, а також порядок сплати внесків іноземним доповідачам чи експертам за надані послуги. У 2022 році діяла заборона на імпорт послуг ОГС (наприклад, оплата послуг іноземних експертів). Під час воєнного стану Національний банк України продовжив реалізацію заходів, спрямованих на підтримку фінансової стабільності держави та регулювання фінансового сектору. Зокрема, в Україні діє постанова КМУ від 24 лютого 2022 року № 153 «Про деякі питання стосовно забезпечення здійснення імпорту», згідно з якою для ОГС встановлено

²⁷ З 1 серпня 2022 року Закон України №1591-IX «Про платіжні послуги» від 30 червня 2021 року набрав чинності, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>

вичерпний перелік послуг, за які допускається оплата. Це перелік послуг, робіт, об'єктів права інтелектуальної власності та інших немайнових прав, призначених для продажу (платіжного переказу), за операціями з імпорту яких Національному банку рекомендовано забезпечити перекази. Відповідно до цього банки не перераховують кошти на оплату імпортованих послуг, які не входять до переліку. Це призвело до наявності труднощів з імпортом як для ОГС, так і для бізнесу.

Стандарт II. Між трактуванням фінансових і матеріальних ресурсів з іноземних і міжнародних джерел немає таких відмінностей, як із внутрішнім.

Отримання доходів з іноземних джерел не обмежено законом і не підлягає додатковому звітуванню. Проте народні депутати продовжують вносити законопроекти щодо обмеження діяльності НУО, які фінансуються з-за кордону. З 2020 року парламент розглядає декілька законопроектів, які загрожують доступу ОГС до іноземного фінансування. Ці законопроекти:

- № 3564 «Про прозорість діяльності громадських об'єднань за іноземної підтримки»²⁸. Законопроект передбачає, що ОГС, які отримують понад 50% свого бюджету з іноземних джерел, мають отримати особливий статус, який необхідно зазначити у назві ОГС. Також пропонується зобов'язати ОГС публікувати свої фінансові звіти як на власних веб-сайтах, так і на сайті Міністерства юстиції, а також заборонити особам, пов'язаним з ОГС, які отримують іноземне фінансування, обіймати державні посади протягом п'яти років. Також пропонується щороку перевіряти на поліграфі на предмет державної зради тих керівників ОГС, які отримують іноземне фінансування;

- № 3326 «Про запобігання зовнішньому впливу на інтереси держави»²⁹. Законопроект забороняє особам, пов'язаним з ОГС, які фінансуються з-за кордону, обіймати державні посади протягом десяти років, а також передбачає звільнення державних службовців протягом одного місяця з дня набрання чинності законом;

- № 3572 «Про заборону іноземного фінансування органів влади та державних установ, а також про заборону вищим державним посадовим особам мати інше громадянство, окрім як українське».

Ці законопроекти викликали занепокоєння та активний опір громадянського суспільства. Однак, у 2022 році жоден із цих законопроектів не був прийнятий. Законопроект №3326 залишається без активного розгляду в Парламенті, законопроект №3572 було відкликано 3 листопада 2022 року, а ось законопроект №3564 було винесено на розгляд під іншим номером (2557-IX) 6 вересня 2022 року.

²⁸ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо прозорості діяльності громадських об'єднань з іноземною підтримкою) №3564 від 29.05.2020, https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68977

²⁹ Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про очищення влади" (щодо недопущення зовнішнього впливу на інтереси держави) №3326 від 13.04.2020, https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68977

Рекомендації:

- Розробити державну політику щодо підтримки соціального підприємництва;
- Скасувати законопроекти, спрямовані на погіршення правового середовища для ОГС, які отримують іноземне фінансування;
- Уточнити перелік документів, які вимагає Національний банк України від неприбуткових організацій для відкриття банківського рахунку, а також надати інформацію для щорічної перевірки банківських рахунків неприбуткових ОГС, забезпечення вільного руху коштів на потреби ОГС;
- Спростити доступ до фінансування (оренда офісу, кошти на розвиток соціально-корисних програм тощо) для ОГС, переміщених із зон активних бойових дій, тимчасово окупованих територій та зруйнованих війною територій.

3.4 Свобода мирних зібрань

Загальна оцінка за сферу: **4.7 /7**

Законодавство: **4.9 /7** | Практика: **4.5 /7**

У 2022 році ситуація в цій сфері в Україні загострилася через військову агресію Російської Федерації. Режим воєнного стану накладає обмеження на проведення мирних зібрань, але, незважаючи на те, що можливість проведення мирних зібрань все ще існує, вони майже не проводяться на практиці з міркувань безпеки. У 2022 році, в порівнянні з 2021 роком, показник у цій сфері дещо знизився з огляду на безпекові ризики та обмеження, які привносить воєнний стан. Громадяни все ще можуть мирно збиратися, однак необхідно дотримуватись певних законодавчих процедур.

Отже, український уряд і державна влада змогли зберегти цю свободу, незважаючи на війну. Водночас введено додаткові вимоги щодо безпеки громадян, враховуючи регулярність повітряних тривог та ракетних обстрілів.

Стандарт I. Кожен може вільно користуватися правом на свободу мирних зібрань шляхом організації та участі в них.

Свобода мирних зібрань в Україні гарантується Статтею 39 Конституції України³⁰.

Незважаючи на те, що право на участь у мирних зібраннях сформульовано в Конституції як таке, що належить громадянам України, кожна особа, незалежно від національності, може користуватися цим правом. Це пов'язано з тим, що Україна ратифікувала Європейську Конвенцію з прав людини (ЄКПЛ)³¹, в якій право на мирні зібрання сформульовано як право, що належить кожному незалежно від національності чи громадянства. Право на мирні зібрання також передбачено в Статті 315 Цивільного кодексу України³². Таким чином, особи мають право вільно збиратися на мирні зібрання, конференції, мітинги, фестивалі тощо. Обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання можуть бути призначені судом відповідно до закону.

Проте з 24 лютого 2022 року Указом Президента України «Про введення воєнного стану» № 64/2022³³ дозволено обмеження конституційних прав, зокрема за статтею 39: «У зв'язку із введенням воєнного стану в Україні тимчасово, на час дії правового режиму воєнного стану, можуть бути обмежені конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44 і 53 Конституції України.»

В Україні право на свободу мирних зібрань реалізується попри складну ситуацію в країні. Незважаючи на законодавчі обмеження, які функціонують під час дії режиму воєнного стану, є й інші фактори, які ускладнюють реалізацію права на проведення мирних зібрань. Серед них – російські ракетні обстріли території України, що є прямою загрозою життю та здоров'ю учасників мітингу, сигнали повітряної тривоги, що попереджають населення про наближення небезпеки і під час якої необхідно укритися, а також введення комендантської години (зазвичай з 23:00 до 5:00).

Враховуючи можливість проведення мирних зібрань, українці все ж таки інколи користуються цією нагодою. Громадяни України та родичі українських військовополонених беруть участь у мирних мітингах з вимогами обміну та повернення додому українських військовослужбовців з російського полону^{34,35}.

³⁰ Конституція України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Текст>

³¹ ЄКПЛ, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

³² Цивільного кодексу України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

³³ Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

³⁴ Суспільне Новини. «У Запоріжжі родичі військовополонених провели акцію з вимогою обміну «всіх на всіх», 25 Вересень 2022, <https://suspilne.media/285374-u-zaporizzi-ridni-vijskovopolonениh-vlastuvali-mitingz-vimogou-obminu-vsih-na-vsih/>

³⁵ УКРІНФОРМ. «На акцію в Одесі вийшли родичі військових, які перебувають у російському полоні», <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3622479-spocatku-svoboda-a-potim-amiak-rodici-vijskovopolonениh-vijslina-miting-u-odesi.html>

За час дії воєнного стану свобода мирних зібрань не була повністю заборонена. Важливо зазначити, що відповідно до частини другої Статті 39 Конституції України «Обмеження в здійсненні цього права можуть встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку, для запобігання заворушенням чи злочинам, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших осіб». Тобто, згідно з Конституцією, мирні зібрання можуть бути заборонені лише судом, а тому не є повністю забороненими під час воєнного стану.

Крім того, Стаття 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»³⁶ дозволяє органам військового управління та військового командування встановлювати додаткові обмеження. У більшості випадків це може стосуватися місця чи часу проведення мирного зібрання. У Статті 8 зазначається: «В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військова комендатура разом з військовими адміністраціями (у разі їх утворення) може самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим вирішувати питання, пов'язані з виконанням обов'язків військового управління. АР Крим і органи місцевого самоврядування встановлюють і здійснюють конституційні права та свободи людини і громадянина, права і законні інтереси юридичних осіб, а також правові заходи, передбачені указом Президента України про введення воєнного стану: 8) заборонити проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів.

Під час воєнного стану мирні зібрання можуть бути заборонені одним із трьох способів: (1) згідно з Конституцією України, мирні зібрання можуть бути заборонені за рішенням суду; (2) згідно із Законом «Про Національну поліцію», мирні зібрання можуть бути припинені, якщо вони порушують громадський порядок³⁷; та (3) згідно із Законом «Про правовий режим воєнного стану», мирні зібрання можуть бути заборонені військовим командуванням або військовою адміністрацією.

Під час російського вторгнення в Україну в 2022 році та внаслідок російської окупації українських міст відбулася низка випадків ненасильницького опору українського цивільного населення окупації^{38,39}. По всій Україні місцеві жителі організували

³⁶ Закон України «Про правовий режим воєнного стану», 2015, № 28, стаття 250, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Текст>

³⁷ Закон України «Про Національну поліцію», 2015, № 40-41, ст. 379, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Текст>

³⁸ Громадське. «У Херсоні люди вийшли на мітинг проти псевдореферендуму – окупанти застосували світлошумові гранати», <https://hromadske.ua/posts/u-hersoni-lyudi-vijshli-na-miting-proti-psevdoreferendumu-okupantizastosovali-svitloshumovi-granati>

³⁹ Українська правда. «Російські окупанти вторглися в Славутич, розстріляли мітингувальників і викрали мера, але потім відпустили», <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/26/7334695/>

протести проти російського вторгнення⁴⁰ та заблокували рух російської військової техніки, у відповідь на що військові РФ розігнали мирні зібрання, вдаючись до такого непропорційного застосування сили як, наприклад, використання сльозогінного газу, світлошумових гранат та вогнепальної зброї (з якої вони стріляли по головних учасниках)⁴¹. Є випадки загибелі⁴² та поранення протестувальників⁴³, що вважається військовим злочином.

Стандарт II. Держава сприяє та захищає мирні зібрання.

У 2022 році, незважаючи на війну в Україні, як зазначено вище, право на проведення мирних зібрань є зрозумілим, простим і безкоштовним, і вимагає мінімального розумного попереднього повідомлення. Законодавство все ще захищає право використовувати будь-які електронні засоби зв'язку для проведення мирних зібрань. Крім того, на практиці доступ до Інтернету та/або соціальних медіа не має суттєвих обмежень.

В Україні дозвіл на проведення мирних зібрань не потрібен. Конституція України передбачає лише необхідність своєчасного повідомлення про проведення мирних зібрань. Загальні строки раннього сповіщення законом не визначені; вони можуть визначатися місцевими органами влади. Однак, іноді це призводить до зловживань і порушення цього права через заборону мирних зібрань.

Конкретні умови попереднього повідомлення застосовуються лише до однієї категорії мирних зібрань: страйків. Відповідно до Закону «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» особа, яка очолює страйк, зобов'язана повідомити про проведення зборів за межами території установи, підприємства, організації відповідному органу виконавчої влади державної влади або місцевого самоврядування не пізніше як за три дні до проведення мирного зібрання. За даними судді Верховного Суду України Андрія Загороднюка, у період з 2017 по 2021 рік у провадженні місцевих адміністративних судів перебувало 39 справ про обмеження реалізації права на свободу мирних зібрань, а також усунення перешкод і втручання в здійснення мирних зібрань.

В Україні не зафіксовано випадків обмеження доступу до соціальних мереж як засобу обмеження мирних зібрань. Законодавство, що стосується даного аспекту, також не

⁴⁰ Радіо Свобода. «У Мелітополі проходить мітинг на підтримку викраденого російськими військовими мера», <https://www.radiosvoboda.org/a/news-melitopol-mitynh-na-pidtrymku-mera/31750627.html>

⁴¹ Радіо Свобода. «Російські військові стріляли під час проукраїнського мітингу в Новій Каховці – активіст», <https://www.radiosvoboda.org/a/news-nova-kakhovka-mitynh-strilyanyna-rosiyan/31738993.html>

⁴² Радіо Свобода. «На мітингу проти російських військ у Новій Каховці вбили людину – прокуратура», <https://www.radiosvoboda.org/a/news-nova-kakhovka-mitynh-smert-prokuratura/31740201.html>

⁴³ Сила Вирій. «Ситуація в Енергодарі: російські війська обстріляли учасників, четверо людей поранені»,

<https://www.slovoidilo.ua/2022/04/02/novyna/suspilstvo/sytuacziya-enerhodari-vijska-rf-obstrilyaly-uchasnykivmitynhu-poranyvshy-chetvero-lyudej>

містить жодних обмежень щодо використання електронних комунікацій для організації подібних зібрань. Водночас законодавство не захищає право на використання електронних засобів комунікацій при організації протестів.

Стандарт III. Держава не накладає додаткових обтяжень на організаторів чи учасників мирних зібрань.

Відповідне законодавство не містить положень про відповідальність організаторів за забезпечення громадського порядку чи дій інших осіб під час мирного зібрання. Законодавство не повністю визначає обов'язки правоохоронних органів, інших державних органів та ОМС щодо проведення мирних зібрань. Детальних інструкцій щодо дій правоохоронних органів у випадках насильства під час зібрання немає. Водночас Статтею 12 Закону України «Про Національну гвардію України»⁴⁴ визначено функції Національної гвардії щодо участі в забезпеченні громадської безпеки та охорони громадського порядку під час проведення мирних зібрань. Відповідно до Ст. 34 Конституції кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір. Це загальне правило поширюється і на розповсюдження інформації про мирні зібрання.

У 2022 році, незважаючи на воєнний стан, державні органи не встановлювали необґрунтованої плати за послуги, які вони зобов'язані надавати. Крім того, не було перешкод у поширенні інформації про мирні зібрання і, зрештою, держава не встановлювала непропорційних обмежень щодо використання технічних засобів під час проведення мирних зібрань.

Стандарт IV. Правоохоронні органи підтримують мирні зібрання та відповідають за дії їх представників

У 2022 році, незважаючи на воєнний стан, не відбулося негативних змін щодо правоохоронної діяльності та регламенту застосування сили під час проведення мирних зібрань. Загалом, правила використання пристроїв спостереження для поліції чи спостереження за зібраннями є чіткими. Аналіз судової практики підтверджує відсутність порушень прав громадян у цій сфері. Крім того, пропорційний підхід поширюється на всі аспекти охорони зібрань під час воєнного стану. Наприклад, місцеву військову адміністрацію необхідно повідомити про заплановане зібрання за кілька днів (в залежності від місцевості та місцевого законодавства термін може коливатися від 3 до

⁴⁴ Закон України «Про Національну гвардію України», 2014 р., № 17, ст.594, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>

ю днів). Таким чином, представники правоохоронних органів та/або спецслужб є прозорими чи використовують вони пристрої спостереження для поліції чи спостереження за зібраннями.

Рекомендації:

- Міністерству юстиції розробити та прийняти Закон України «Про свободу мирних зібрань»;
- Скасувати нормативні акти органів місцевого самоврядування, які обмежують свободу мирних зібрань та порушують Конституцію України.

3.5 Право на участь у процесі вироблення та ухвалення рішень

Загальна оцінка за сферу: **4.7 /7**

Законодавство: **5.1/7**

Практика: **4.3 /7**

Повномасштабна війна Російської Федерації проти України погіршила процеси взаємодії ОГС з органами державної влади у сфері прийняття рішень як на державному, так і на місцевому рівнях.

Однак, незважаючи на це, у 2022 році органи державної влади та місцевого самоврядування були відкриті до співпраці з громадянським суспільством та ОГС. Щоправда, через проблеми з безпекою, інфраструктурою та електроенергією (в осінньо-зимовий період), а також через обмеження воєнного стану, оцінки за практику в цій сфері є нижчими, ніж у 2021 році. Оцінка за напрямом "Законодавство" також нижча, ніж у 2021 році, через погіршення імплементації Закону України "Про доступ до публічної влади".

Стандарт I. Кожен має право на участь у процесі вироблення та ухвалення рішень.

Відповідно до Конституції України, "носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування" (частина 2 статті 5). Громадяни України мають право брати участь в управлінні державними справами, у прийнятті рішень і внесенні

пропозицій, які розглядаються на всеукраїнських та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Право голосу мають громадяни України, які на день виборів або референдуму досягли вісімнадцяти років, а кандидати у народні депутати України - двадцяти одного року.

Іншим важливим законодавчим актом, що регулює право на участь у прийнятті рішень, є Закон України "Про засади державної регуляторної політики" та Постанова Кабінету Міністрів України № 996 "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики".

Крім того, в Україні також ухвалено акти міжнародного права, які стосуються участі громадськості, такі як Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП), Європейська хартія місцевого самоврядування та Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля.

Під час карантину ані Парламент, ані ОМС не дозволяли журналістам та представникам ОГС брати участь у засіданнях своїх комітетів. Міністерства дедалі рідше формують та використовують засідання робочих груп. Громадяни та ОГС можуть користуватися онлайн-інструментами, щоб брати участь у робочих групах, засіданнях та круглих столах, організованих органами державної, регіональної або місцевої влади. Це сприяє встановленню комунікації між ОГС та органами влади і реалізації адвокаційних кампаній. За допомогою модуля е-петицій громадяни та ОГС можуть запропонувати рішення для будь-яких проблем у місті, регіоні чи державі. Якщо петиція набирає певну кількість голосів, то орган влади, до якого звернулися з петицією, зобов'язаний розглянути цю петицію у належному порядку протягом 3 місяців з дати створення е-петиції, тобто далі кожний з органів державної або місцевої влади ухвалює рішення відповідно до своєї процедури вироблення та ухвалення рішень. Орган державної влади або місцевого самоврядування приймає рішення про подальші дії відповідно до своєї процедури прийняття рішень. Для того, щоб Президент, Парламент або Уряд (КМУ) розглянули питання, порушені в петиції, петиція повинна набрати 25 000 голосів. На місцевому рівні кількість необхідних голосів та часовий період, протягом якого вони мають бути отримані, встановлюється статутом кожної громади. Слід зазначити, що багато громад не мають ані належного порядку виконання е-петиції, ані технічних можливостей. Після розгляду петиції відповідний орган влади оголошує своє остаточне рішення з цього питання на своєму веб-сайті. Необхідно оцінити ефективність петицій, у тому числі електронних, з точки зору їх ролі в участі в прийнятті рішень на всіх рівнях.

У 2022 році спостерігається значне зниження рівня участі громадян у прийнятті рішень та здійсненні моніторингу за діяльністю влади, що пов'язано з повномасштабною війною,

яку Росія веде проти України. З 24 лютого 2022 року доступ до офіційних даних обмежено. Заблоковано інформацію щодо проєктів нормативно-правових актів або рішень, проєкти порядків денних або інформацію про заплановані засідання колегіальних органів, прийняті рішення, різноманітні бази даних, контактну або адресну інформацію, інформацію про органи управління або посадових осіб тощо.

Другим фактором зменшення рівня громадської участі є те, що частина представників громадських організацій були змушені змінити місце проживання у межах України або за її кордонами внаслідок окупації або бойових дій. Деякі з них змінили профіль своєї діяльності на волонтерську допомогу для забезпечення гуманітарних потреб ВПО та Збройних Сил, або повністю припинили свою діяльність. Зокрема, серед представників органів місцевого самоврядування та комунальних установ у лютому-березні також відбулося передислокування, що спричинило зменшення їхньої взаємодії з громадянським суспільством.

Вплив воєнного стану проявився в тому, що представники громадянського суспільства були змушені частково змінити профіль своєї діяльності на користь вирішення воєнних питань. Також спостерігається часткове обмеження використання інструментів громадської участі, серед яких переважають проблеми неможливості проведення відкритих засідань, обмеження проєктів громадської участі, доступності публічної інформації, закриття засідань колегіальних органів.

Воєнний стан впливає безпосередньо на вирішення питань, породжених війною. Одним із таких викликів, як для державного сектору, так і для органів місцевого самоврядування, є ВПО. Громадський сектор взаємодіє з ВПО шляхом надання підтримки та допомоги; з боку ОМС - це досить широкий перелік заходів: культурно-гуманітарна, психологічна та соціальна підтримка, сприяння адаптації, реєстрація, юридичні консультації, вирішення матеріальних, побутових питань, питань розселення та працевлаштування.

Під час воєнного стану влада й громадяни взаємодіяли з питань, які вимагають негайного реагування: надання першої медичної допомоги, евакуація, забезпечення житлом та гуманітарна допомога.

Під час взаємодії з органами місцевого самоврядування, представники ОГС зазначили низку недоліків, які значною мірою пов'язані з інформуванням та комунікацією з боку ОМС. Таким чином, за даними дослідження, гіпотеза про те, що громадськість не отримує належним чином інформацію від органів місцевого самоврядування, внаслідок чого діяльність громадських організацій не може здійснюватися належним чином, підтвердилася. Представники громадського сектору досить чітко визначили основні проблеми, з якими вони стикаються у зв'язку з вищесказаним, серед яких першочерговими були названі неотримання інформації, відсутність комунікаційної взаємодії та практики взаємодії з місцевою владою та її окремими представниками.

Органи влади не використовують різноманітні механізми, які є в їхньому розпорядженні, для забезпечення повноцінної участі громадськості. Зокрема, це залежить від обставин воєнного стану.

ОГС дійсно переорієнтували свою діяльність на поточні вимоги воєнного стану. Однак, загалом, ОГС продовжують мати значний попит на свою звичну роботу та моніторинг рішень, що приймаються владою.

Стандарт II. ОГС регулярно, відкрито та ефективно беруть участь у розробленні, впровадженні та моніторингу державних політик.

Основним нормативним актом, що регулює участь громадськості, є Постанова КМУ «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»⁴⁵ та Постанова КМУ "Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади"⁴⁶. На місцевому рівні процедури участі громадян у процесах прийняття рішень регулюються Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні"⁴⁷.

Через рік після ухвалення законопроекту "Про публічні консультації" у квітні 2022 року, у Верховній Раді України було зареєстровано законопроект "Про народовладдя на рівні місцевого самоврядування", який посилює та затверджує участь громадськості на двох рівнях взаємодії з владою: через участь у громадських слуханнях або публічних консультаціях, та через участь у консультативно-дорадчих органах ОМС⁴⁸.

Фінальна версія законопроекту "Про публічні консультації" була підготовлена робочою групою. Прийняття законопроекту сприятиме реалізації принципів належного врядування шляхом залучення зацікавлених сторін до процесу прийняття рішень з метою збалансування публічних і приватних інтересів, а також впровадженню сучасних стандартів прийняття рішень. Перевагами проведення публічних консультацій є можливість вивчення та з'ясування потреб та інтересів різних зацікавлених сторін, а також отримання ідей, пропозицій та інноваційних підходів до вирішення проблемних питань у різних сферах державної політики та вирішення питань локального характеру, що сприяє підвищенню якості прийнятих рішень, їх легітимності та обґрунтованості.

⁴⁵ Постанова КМУ "Про забезпечення участі громадян у формуванні та реалізації державної політики". Постанова КМУ від 03.11.2010 р. № 996, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>.

⁴⁶ Постанова КМУ "Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади". Постанова КМУ від 05.11.2008 р. № 976, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2019-%D0%BF#Text>.

⁴⁷ Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21.05.1997 № 280/97-ВР, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

⁴⁸ Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" та інших законодавчих актів України щодо здійснення народовладдя на рівні місцевого самоврядування, <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39362>.

Законопроект висвітлює зміст принципів проведення публічних консультацій (участь, відкритість та прозорість, доступність, підзвітність, ефективність, пропорційність), регламентує права та обов'язки суб'єктів владних повноважень та зацікавлених осіб у правовідносинах, пов'язаних з проведенням публічних консультацій, а також передбачає функціонування єдиного веб-порталу для проведення публічних консультацій. Крім того, законопроект встановлює особливості проведення електронних консультацій, визначає консультації у формі публічного громадського обговорення та цільові консультації, встановлює строки проведення публічних консультацій та порядок подання пропозицій під час проведення електронних та публічних консультацій, передбачає підготовку звіту про результати їх проведення, а також встановлює моніторинг та координацію процесу проведення публічних консультацій.

Розроблений проект Закону "Про народовладдя на рівні місцевого самоврядування" спрямований на забезпечення прав громадян України на безпосередню участь у місцевому самоврядуванні. Прийняття даного проекту сприятиме розвитку громадянського суспільства та участі громадян у процесах прийняття рішень на місцевому рівні, підвищить відкритість та прозорість діяльності ОМС, а також забезпечить ефективне залучення внутрішньо переміщених осіб до процесів прийняття рішень у громадах, у яких вони мешкають. Проект Закону був розглянутий головним комітетом Парламенту в листопаді 2022 року та рекомендований Парламенту для прийняття за основу. Зокрема, законопроект передбачає участь у громадських слуханнях та консультаціях з громадськістю, а також участь у консультативно-дорадчих органах ОМС. Крім того, законопроект уточнює положення щодо участі молоді в місцевому самоврядуванні та змісту статуту територіальної громади.

Незважаючи на те, що звична діяльність ОГС була значною мірою перервана війною в Україні, організації вдало адаптували свою діяльність з моніторингу та аналізу на підтримку ВПО, військових, підтримку своїх співробітників та громадян України в цілому.

Стандарт III. ОГС мають доступ до інформації, необхідної для їхньої ефективної участі.

Закони України «Про доступ до публічної інформації» та «Про інформацію» чітко визначають умови та обсяг інформації, яку органи влади повинні оприлюднювати. Строк оприлюднення публічної інформації становить п'ять робочих днів. Органи державної влади безоплатно та вчасно надають відповіді на запити на інформацію, проте існують винятки. Якщо запит пов'язаний із наданням великого обсягу інформації або передбачає аналіз великого обсягу даних, то такі відповіді можуть надати пізніше, а інколи особа, що надсилає запит, зовсім не отримує відповіді.

З початком повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року сфера доступу до публічної інформації була суттєво обмежена. Під час війни всі звичні демократичні механізми постраждали і зіткнулися з безпрецедентними викликами.

За одинадцять років дії Закону України "Про доступ до публічної інформації" вдалося досягти значного просування інформаційної відкритості. Офіційні веб-сайти розпорядників інформації були модернізовані, стали вичерпними, також були створені та оприлюднені нові набори даних та почастишали випадки отримання відповідей на інформаційні запити.

Повномасштабне російське вторгнення призвело до значного "відкату" того, що було досягнуто. Сотні державних сайтів перестали працювати, бази даних були закриті, запити на інформацію залишилися без відповіді або в доступі до інформації було відмовлено. На сайті Верховної Ради України відсутня інформація про проведення сесій, а інформація про порядок денний сесії (а саме перелік законопроектів, що виносяться на розгляд сесії) більше не оприлюднюється. Відсутня інформація про час, дату та порядок денний засідань комітетів та підкомітетів парламенту. Відсутня інформація про склад ради, контактні дані кожного з народних депутатів (номер телефону, адреса електронної пошти) та список їхніх помічників.

Починаючи з травня 2022 року, ситуація почала поступово покращуватися в областях та громадах, де відбулося певне затишшя бойових дій, але до довоєнного стану вона так і не повернулася. Проте потреба ОГС (та інших) в доступі до інформації не зникла. Як наслідок, сотні запитувачів публічної інформації звернулися до суду за захистом своїх прав⁴⁹.

Стандарт IV. Участь у процесі вироблення та ухвалення рішень відрізняється від політичної діяльності та лобіювання

ОГС можуть вільно провадити адвокаційну діяльність, яка не заборонена законом. В Україні відсутнє законодавство щодо політичної діяльності ОГС. Регулюється лише діяльність політичних партій, зокрема звітування. У 2022 році в українському парламенті не було зареєстровано законопроектів, спрямованих на врегулювання процедури лобіювання та прирівнювання до неї діяльності громадських організацій.

Рекомендації:

- Ухвалити Закон України «Про публічні консультації»;

⁴⁹ Донецький окружний адміністративний суд, 26 серпня 2021 року, справа № 200/9108/21 (українською мовою), <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/99214128/>.

Центр демократії та верховенства права. Оксана Ващук-Огданська, "Доступ до публічної інформації у воєнний час: що каже судова практика?", <https://cedem.org.ua/analytics/dostup-pid-chas-viyny/>.

- Ухвалити законопроект №7283 про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших законодавчих актів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування;
- Відновити практику проведення засідань колегіальних органів влади у форматі відкритих дверей, поєднуючи це, у разі потреби, із закритими засіданнями;
- Впровадити правове регулювання різних форм участі громадськості, які вже розвинено в Україні (наприклад, громадська експертиза, наглядова рада тощо);
- Запровадити єдину онлайн-платформу для оприлюднення інформації про публічні консультації;
- Підвищити важливість публічних консультацій серед державних службовців (посадових осіб) та ОГС шляхом імплементації законопроекту "Про публічні консультації";
- Окрім оприлюднення проектів документів для консультації, органи влади повинні водночас використовувати інші види консультаційних механізмів, у тому числі спільні робочі групи, особисті обговорення проектів тощо.
- Дотримуватися Закону України "Про доступ до публічної інформації", надавати відповіді на запити та звернення, а також обмежувати доступ до інформації лише після застосування трискладового тесту, передбаченого ч. 2 ст. 6 Закону; та
- Посилити інформування та співпрацю з інститутами громадянського суспільства, зокрема волонтерськими спільнотами, шляхом створення та забезпечення діяльності комунікаційних хабів, міських інформаційних порталів, а також спільного проведення освітніх чи просвітницьких заходів та спільних інформаційних кампаній.

3.6 Свобода вираження поглядів

Загальна оцінка за сферу: **4.9/7**

Законодавство: **5.5/7**

Практика: **4.2/7**

Право на свободу вираження поглядів захищається законодавством, яке потребує всеосяжних комплексних змін. Війна завдала значної шкоди медіасфері і, як наслідок, свободі слова, особливо на місцевому рівні. Рекомендації базуються на нових викликах, пов'язаних із повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну.

У порівнянні з 2021 роком показники в цій сфері не стали критично гіршими через війну як у законодавстві, так і на практиці. Водночас цей результат зумовлений обмеженнями воєнного стану та контекстом інформаційної безпеки.

Стандарт I. Кожна людина має право на свободу переконань і на їхнє вираження.

Свобода вираження поглядів в Україні гарантується Конституцією (ст. 34)⁵⁰, ЄКПЛ (Стаття 10)⁵¹, а також національним законодавством, яке є однаковим для всіх фізичних осіб незалежно громадянства, раси, релігії, статі чи інших ознак.

Стаття 34 Конституції гарантує кожному право на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір. Здійснення таких прав може бути обмежено законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності чи громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, захисту здоров'я населення, захисту репутації чи прав інших осіб, запобігання оприлюднення інформації, отриманої конфіденційно або підтверджує авторитет і неупередженість правосуддя.

Законодавство у сфері свободи слова складається з рамкового Закону України «Про інформацію»⁵², який визначає види інформації, поняття масової інформації, акредитації, суспільних інтересів та спеціальних (галузевих) законів. Серед них застарілі закони «Про телебачення і радіомовлення»⁵³, «Про пресу»⁵⁴, «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення»⁵⁵, «Про державну підтримку засобів масової інформації та професійний захист журналістів»⁵⁶, «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації»⁵⁷.

Окремою галуззю законодавства є закони про свободу інформації: Закон «Про доступ до публічної інформації»⁵⁸ та інші закони, що його доповнюють. З 2012 року розробляється комплексний проєкт Закону «Про ЗМІ»⁵⁹, який має замінити застаріле медіа-законодавство, а також регулювати інтернет-медіа. Новий Закон має, з одного боку, врегулювати питання статусу журналістів онлайн-медіа, які нині змушені шукати непрямі механізми легалізації через відсутність поняття електронних медіа, а з іншого боку, встановити справедливую систему відповідальності за порушення, яка стосується як традиційної преси, телебачення та радіо, так і так звані «нові медіа».

Одне з головних побоювань щодо прийняття закону «Про медіа» полягає в тому, що всі види ЗМІ будуть зосереджені під єдиним регулятором, а онлайн-сфера буде в принципі

⁵⁰ Конституція України, стаття 34, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?lang=en#n4269>

⁵¹ Європейська конвенція з прав людини, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

⁵² Закон «Про інформацію», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-1>

⁵³ Закон «Про телебачення і радіомовлення», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>

⁵⁴ Закон «Про пресу», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>

⁵⁵ Закон «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/538/97-%D0%B2%D1%80>

⁵⁶ ЗУ «Про державну підтримку засобів масової інформації та професійний захист журналістів», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80>

⁵⁷ ЗУ «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні в ЗМІ», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80>

⁵⁸ Закон «Про доступ до публічної інформації» за 2016 рік, <https://cedem.org.ua/en/library/law-on-access-to-publicinformation/>

⁵⁹ Законопроект «Про ЗМІ», №2693-д., https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69353

підлягати регулюванню⁶⁰. Проте такі тенденції спостерігаються і на рівні ЄС, де запропонований Європейський закон про свободу ЗМІ передбачає, що визначення «медійної послуги» охоплюватиме телевізійні та радіомовлення, аудіовізуальні медіа-послуги на замовлення, аудіоподкасти або публікації в пресі⁶¹. Закон «Про медіа» є однією із семи вимог ЄС до України, щоб стати країною-кандидатом на членство в ЄС⁶². 30 серпня 2022 року законопроект було схвалено в першому читанні, до якого вже в другому читанні нардепи запропонували понад 2000 поправок. Як наслідок, закон було прийнято 13 грудня 2022 р. та опубліковано 31 грудня 2022 р. Закон набирає чинності 31 березня 2023 р. Закон уповноважує Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення регулювати медіасередовище, накладати санкції на ЗМІ та притягувати їх до суду за систематичні порушення нових норм Закону.

Окремою загрозою для медіасфери є дезінформація та геноцидна риторика, яка, зокрема, поширюється на непідконтрольних територіях, а також у соціальних мережах і на платформах, особливо в Telegram⁶³, які не відносяться ні до української, ні до європейської юрисдикції.

Значним негативним ефектом є нейтральна позиція⁶⁴ основних соціальних мереж щодо війни. Найбільш дискусійною є позиція соцмережі TikTok⁶⁵, яка за принципом геолокації фільтрує військовий контент і не показує громадянам РФ наслідки дій їхньої армії. Великі соціальні мережі продовжують блокувати повідомлення про бійців десантно-штурмової бригади «Азов» (формування Національної гвардії України), яка до січня 2023 року⁶⁶ «перебувала в списку небажаних організацій Meta (компанії, що володіє Facebook, Instagram і WhatsApp)⁶⁷. Епітети, що стосуються російської агресії, російського війська та пропагандистів також відфільтровуються.

⁶⁰ Детектор медіа. «Інтернет-асоціація запропонувала внести зміни до закону про ЗМІ для запобігання тоталітаризму в Україні медіасфера», <https://detector.media/infospace/article/202649/2022-09-08-inau-proponuie-pravkydo-zakonu-pro-media-cherez-zagrozu-vprovadzhennya-totalitaryzmu-v-mediyniy-sferi/>

⁶¹ Європейська комісія. Пропозиція Регламенту Європейського Парламенту та Ради про створення загальної рамки медіа-послуг на внутрішньому ринку (Європейський закон про свободу медіа) та внесення змін до Директиви 2010/13/ЄС, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022PC0457>

⁶² Європейська комісія. Рекомендації Комісії ЄС щодо отримання Україною статусу кандидата в ЄС, <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu-commissions-recommendations-ukraines-eu-candidatestatus-en?s=232>

⁶³ Бізнес-довідник D&B. Telegram FZ LLC, https://www.dnb.com/business-directory/companyprofiles.telegram_fz_llc.adcbb6d4f706fd666c04a7b5c9178b02.html

Українська правда. «Українцям розповіли Telegram-канали, яким не можна довіряти», <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/15/7358291/>

⁶⁴ Час.Новини. «Як російська агресія змінює соцмережі», <https://chas.news/current/viina-v-ukraini-pokazala-scho-neutralitetu-zaraz-ne-mozhe-isnuvati-tehnogigantam-takozh-dovelosya-vibrati-odnu-zi-storin-konfliktu>

⁶⁵ NRK. «Світи окремо: TikTok не показує війну в Україні російським користувачам», <https://www.nrk.no/osloogviken/xl/tiktok-doesn-t-show-the-war-in-ukraine-to-russian-users-1.15921522>

⁶⁶ The Kyiv Independent. «Meta: полк «Азов» більше не відповідає критеріям небезпечної організації у Facebook, Instagram», <https://kyivindependent.com/meta-azov-regiment-no-longer-meets-criteria-for-dangerous-organizationon-facebook-instagram/>

⁶⁷ The Intercept. «Розкрито: таємний чорний список «небезпечних осіб і організацій» Facebook», <https://theintercept.com/2021/10/12/facebook-secret-blacklist-dangerous/>

Стандарт II. Держава сприяє і захищає свободу переконань і їх вираження.

З початку повномасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 року українська медіасфера опинилася в безпрецедентних обставинах, яких не було з часів незалежності країни від колишнього Радянського Союзу в 1991 році. У перші дні війни були атаковані міста та телекомунікаційна інфраструктура⁶⁸, що знову поновилося російськими військами восени 2022 року⁶⁹. У березні 2022 року херсонська філія телерадіокомпанії України Суспільне була захоплена, а згодом замінована⁷⁰.

За даними Інституту масової інформації (ІМІ), Російська Федерація скоїла понад 450 злочинів⁷¹ проти журналістів і ЗМІ, включаючи загибель восьми журналістів⁷² у результаті цілеспрямованих атак або ракетних обстрілів цивільних осіб та інфраструктури. Ще 34 журналісти загинули як військовослужбовці.

Ще одним викликом є припинення діяльності ЗМІ внаслідок прямих військових дій чи падіння рекламного ринку. За оцінками гравців ринку, відновлення може зайняти п'ять і більше років. Деякі ЗМІ, зокрема місцеві, ніколи не відновляться.

Що стосується обмежень на безкоштовне користування Інтернетом або іншими засобами зв'язку задля висловлювання думок, то Україна заблокувала пропагандистські ресурси Росії та соціальні мережі через піратство та загрози національній безпеці. Деякі ресурси, як-от сайт Міноборони Росії, були заблоковані самою Росією.

Незважаючи на війну, держава не запровадила тотальної цензури, а тому плюралізм зберігається навіть під час воєнного стану. Загальнонаціональні мовники ведуть етери в рамках «Єдиного новинного марафону»⁷³, а Суспільне мовлення проводить окремий регіональний марафон, підготовлений кількома філіями.

⁶⁸ Українська правда. «Росіяни атакували телевежу у Вінниці», <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/16/7331823/>

ІМІ. «У Київській області росіяни обстріляли ракетами телевежу», <https://imi.org.ua/news/rosiyany-obstrilyaly-raketamytevezhu-na-kyivshhyni-i44341>

⁶⁹ Детектор медіа. «Росіяни напали на Запоріжжя і розстріляли телевежу», <https://detector.media/infospace/article/203051/2022-09-22-rosiyany-obstrilyaly-zaporizhzhya-ta-vluchyly-vtevezhu/>

⁷⁰ Суспільне. «За фактом захоплення будівлі філії відкрито кримінальне провадження Суспільний мовник у Херсоні», <https://suspilne.media/214125-za-faktom-zahoplenna-budivli-filii-suspilnogomovnika-u-hersoni-rozpocali-kriminalne-provadzenna/>

⁷¹ ІМІ. «За 8 місяців війни Росія скоїла 437 злочинів проти ЗМІ та журналістів», <https://imi.org.ua/monitorings/za-visim-misyatsiv-vijny-rosiya-skoyila-457-zlochyniv-proty-zhurnalistiv-ta-media-vukrayini-imi-i48551>

⁷² ІМІ. Список загиблих журналістів, <https://imi.org.ua/infographics/spysok-zagyblyh-zhurnalistiv-i45958>

⁷³ Детектор медіа. «UA:НСТУ приєдналася до марафону «Єдиних новин»», <https://stv.detector.media/suspilnakorporatsiya/read/7200/2022-03-02-suspilne-doluchylos-do-telemarafonu-iedyni-novyny/>; «Як парламентарно комітет розслідував справу про відключення каналів»,

Найпомітнішим стало виключення⁷⁴ з цифрового мовлення каналів "Еспресо ТВ", "Прямий" і "5 канал", які продовжували мовлення на інших платформах. Виключення оцінюють як політичне, зокрема через заяви радника Офісу президента Михайла Подоляка⁷⁵, що ці телеканали були заблоковані через самопіар экс-президента України Петра Порошенка.

У контексті доступу до публічної інформації як одного з важливих інструментів у журналістиці, на щастя, суттєвих змін не відбулося. Однак, експерти відзначають «локальні відхилення»⁷⁶. Найбільш суперечливим із них залишається закриття всіх державних реєстрів⁷⁷, таких як, зокрема, реєстр юридичних осіб та кадастрова карта (земельних ділянок). Водночас збережено доступ до комерційних платформ, що працюють на базі Інтерфейсу прикладного програмування.

У рамках розслідування злочинів проти журналістів Генпрокуратура відкрила⁷⁸ відповідні провадження та провела відповідні слідчі дії. Однак, враховуючи, що особи, які віддавали накази або виконували страти, є військовослужбовцями Російської Федерації, притягнення їх до правосуддя буде складним процесом, що залежатиме від міжнародних трибуналів, які переслідують керівництво Російської Федерації, співпраці з Інтерполом, а також найближчого майбутнього самої Російської Федерації.

Щодо національних порушень, то ІМІ зафіксував випадки перешкодження журналістам поза зоною бойових дій. Наприклад, у жовтні 2022 року журналіст «Української правди» Михайло Ткач повідомив, що отримав СМС-спам та масові дзвінки після того, як опублікував сюжет під назвою «Форсаж на війні. Як жителів столиці тероризують вуличними гонками»⁷⁹. У Черкасах з відкритого судового засідання незаконно вигнали журналіста за позовом міліції Черкаської області через відсторонення голови обласного

<https://detector.media/infospace/article/199186/2022-05-13-sho-ogo-yak-na-parlamentskomu-komiteti-shukaly-vynnykh-u-vidklyuchenni-5-kanalu-pryamogo-i-espresostenograma/>

⁷⁴ Детектор медіа. «На Т2 вимкнули три канали», <https://detector.media/infospace/article/198111/2022-04-04-espreso-pryamyu-ta-5-kanal-vymknuly-u-tsyfri/>

⁷⁵ Еспресо ТВ. «Подоляк пояснив, чому з Т2 вимкнули 3 канали», <https://espreso.tv/podolyak-poyasniv-vidklyuchennya-espreso-pryamogo-i-5-kanalu-nartsisizmom-poroshenka-yakogo-zvinuvativ-u-zavdannizbitkiv>

⁷⁶ Українська правда. «Як влада обмежувала доступ під час війни», <https://dostup.pravda.com.ua/news/publications/yak-vlada-obmezhyala-dostup-na-period-viiny>

⁷⁷ Українська правда. «Як «закриті» відкриті дані: яка ситуація з даними у воєнний час?», <https://dostup.pravda.com.ua/news/publications/zakryti-vidkryti-dani-i-aka-sytuatsiia-z-danymy-pid-chas-viiny>

⁷⁸ ІМІ. «Прокуратура відкрила справу за фактом вбивства Максима Левіна», <https://imi.org.ua/news/fotozhurnalista-maksa-levina-vbyly-rosijski-vijskovi-prokuratura-i44794>

⁷⁹ ІМІ. «Журналіст Михайло Ткач повідомив про СМС-підрив після матеріалу про київських стрітрейсерів», <https://imi.org.ua/en/news/journalist-mykhailo-tkach-reports-sms-bombing-after-a-material-about-kyiv-street-racersi48220>

осередку Червоного Хреста⁸⁰. Згідно з даними місячного моніторингу ІМІ під час війни також погіршився доступ до публічної інформації, є поодинокі спроби цензури. Наприклад, місцеве видання «Гречка» у місті Кропивницький було змушене видалити зі свого сайту матеріали про роботу місцевих вищих навчальних закладів у воєнний час через «наполегливий запит» обласного управління Нацполіції.

Існують чіткі засоби захисту та гарантії від цензури, незважаючи на умови воєнного стану. Також є зрозумілі, пропорційні санкції за дифамацію та наклеп⁸¹, та останні не криміналізовані. Закон все ще захищає конфіденційність інформаторів та джерела інформації журналістів. Крім того, у 2022 році набув чинності Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання додаткової гарантії захисту працівникам ЗМІ, які працюють у районах воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окупованих територіях України».

Рекомендації:

- Забезпечити належне та ефективне розслідування нападів на журналістів та громадських активістів, як у контексті злочинів Російської Федерації, так і на національному рівні;
- Забезпечити право доступу до публічної інформації відповідно до стандартів національного законодавства та Тромської конвенції в контексті повноти і доступності;
- Координувати зусилля з міжнародними партнерами для протидії дезінформації та упередженості в соціальних мережах.

3.7 Право на приватність

Загальна оцінка за сферу: **4.1/7**

Законодавство: **4.9/7**

Практика: **3.2/7**

⁸⁰ ІМІ. «Із зали суду видалили журналіста», <https://imi.org.ua/news/u-cherkasah-sud-vydalyv-zhurnalistaiz-zasidannya-i48475>

⁸¹ Цивільний кодекс України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Законодавство в умовах воєнного стану передбачає часткове невиконання державою обов'язку гарантувати право на приватність. Закон дозволяє проводити перевірку документів фізичних осіб, огляд майна, включно з транспортними засобами, багажем і вантажем, службовими приміщеннями і житлом громадян, змістом телефонних розмов та іншої кореспонденції.

Тим не менш, під час воєнного стану при зверненні до вищезазначених заходів необхідно дотримуватися порядку особливої процедури. Така ситуація призвела до погіршення показників як законодавства, так і практики в цій сфері у 2022 році порівняно з 2021 роком.

Стандарт I. Кожен має право на приватність та захист даних.

Гарантом права на недоторканність приватного життя виступає Конституція України. Зокрема, стаття 30 захищає приватність території (недоторканність житла), стаття 31 — приватність спілкування (таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції), стаття 32 — інформаційну приватність («ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України» та «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди»), стаття 28 — деякі аспекти тілесної недоторканості («жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідкам»). Закон «Про захист персональних даних» залишається основним законом, що регулює правові відносини, пов'язані із захистом й обробкою персональних даних⁸².

Право на приватність регулюється і деякими міжнародними документами, ратифікованими Україною, наприклад, Загальною декларацією прав людини 1948 року (стаття 16), МПГПП (стаття 17) і ЄКПЛ (стаття 8)⁸³.

Однак з 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні" були дозволені обмеження конституційних прав, насамперед право на приватність: " У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України". Зокрема, обмежується право, передбачене статтею 31 Конституції України, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої

⁸² Закон України "Про захист персональних даних", 2010, № 34, ст. 481, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

⁸³ Загальна декларація прав людини, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text ЄСПЛ, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

кореспонденції. Обмеження цього права зумовлює відмову від зобов'язань за статтями 19 і 20 МПГПП та статтею 10 ЄКПЛ⁸⁴.

Стандарт II. Держава захищає право на приватність ОГС та пов'язаних осіб.

На законодавчому рівні вимоги до звітності ОГС не порушують приватність її членів, донорів, членів правління та працівників, а також конфіденційність їхніх особистих активів. ОГС володіють певним рівнем імунітету від кримінального переслідування. Зокрема, будь-який доступ до офісних приміщень ОГС може бути отримано виключно на підставі рішення суду та в межах кримінального провадження. На випадок зловживань забезпечуються запобіжні заходи. Правову базу та визначення порядку проведення обшуку викладено в Кримінально-процесуальному кодексі⁸⁵ та Законі "Про оперативно-розшукову діяльність"⁸⁶.

Рекомендації:

- Уникати ухвалення законодавчих актів, які значно розширюють право правоохоронних органів та органів безпеки втручатися в особисте життя людей;
- Уникати ухвалення законодавчих актів, які мають на меті запровадження додаткової звітності для ОГС, що отримують фінансування з-за кордону, та їхніх членів.

3.8 Обов'язок держави захищати

Загальна оцінка за сферу: **3.8/7**

Законодавство: **4.0/7**

Практика: **3.5/7**

У зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України, загальний стан справ у сфері захисту прав активістів ОГС та громадських діячів значно змінився у порівнянні з попереднім звітним періодом. У 2022 році найбільшу небезпеку становив не Уряд України, а Російська Федерація, яка проводила

⁸⁴ Організація Об'єднаних Націй, повідомлення України за статтею 4(3) від 01.03.2022, <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2022/CN.65.2022-Eng.pdf>

⁸⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

⁸⁶ Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність", 1992, № 22, ст. 303, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

цілеспрямовану окупаційну політику, що мала на меті виявлення та знищення українських патріотів, журналістів, представників української влади, громадських діячів, волонтерів та всіх осіб, які представляють загрозу владі окупантів. Переважна частина проблем, які порушувалися у попередньому звітному періоді, або втратила актуальність, або їх вирішення відкладено до закінчення воєнного стану.

В той же час перед громадськими активістами постали нові завдання у сфері благодійної діяльності та надання гуманітарної допомоги. За всіх вищезазначених обставин, у 2022 році оцінка як законодавства, так і практики у цій сфері є нижчою, ніж у 2021 році..

Стандарт І. Держава захищає ОГС та осіб, пов'язаних з ОГС, від втручання та нападів.

Станом на жовтень 2022 року Центр прав людини ZMINA зафіксував, що близько 100 громадських активістів постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України. Серед них: щонайменше 66 вбитих, 12 поранених, 3 зазнали тілесних ушкоджень, до 9 застосували погрози вбивством, мали місце й інші форми залякування, а також відбулося 6 майнових злочинів. ІМІ окремо веде статистику щодо журналістів, які загинули внаслідок російської агресії⁸⁷.

Український уряд оголосив про початок розслідування воєнних злочинів, скоєних Російською Федерацією. Низка справ вже або перебуває на стадії судового розгляду або за ними вже винесено обвинувачувальний вирок. Однак співробітники Офісу Генерального прокурора зазначають, що розслідування воєнних злочинів ускладнюється через складність встановлення підозрюваних. Водночас, у багатьох випадках підозрюваних вдається встановити завдяки сприянню журналістів та використанню інформаційних технологій.

У той же час, викликають занепокоєння дії української влади щодо громадських активістів, волонтерів та приватних благодійників, які з початком повномасштабного вторгнення почали збирати кошти серед українців та закуповувати за кордоном товари, необхідні для військових і цивільних. 24 березня 2022 року Верховна Рада внесла до Кримінального кодексу України статтю 201-2, яка запровадила відповідальність за продаж гуманітарної допомоги з метою особистого збагачення. 3 червня 2022 року, у ЗМІ почали з'являтися численні повідомлення про порушення кримінальних проваджень проти таких громадських активістів та проведення в них обшуків правоохоронними органами. У багатьох випадках порушення кримінальних справ відбувалося через неправильне трактування слідчими органами статті 201-2 Кримінального кодексу

⁸⁷ ІМІ. "Журналісти, які загинули внаслідок широкомасштабного вторгнення Росії в Україну", <https://imi.org.ua/infographics/spysok-zagyblyh-zhurnalistiv-i45958>

України, а також внаслідок недосконалості законодавства у сфері безмитного ввезення автомобілів з метою благодійної діяльності.

За повідомленнями активістів, у кількох випадках слідчі органи вдавалися до застосування провокацій для скоєння проти них злочину, що є забороненою практикою з огляду на українське законодавство та практику ЄСПЛ. Також у таких випадках адвокати повідомляють про численні порушення прав активістів, які відбувалися під час відкриття кримінальних проваджень слідчими органами. За інформацією наданою Офісом Генерального прокурора України, станом на жовтень 2022 року до Єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено 403 провадження за статтею 201-2, з яких 35 було закрито. У 368 кримінальних провадженнях за цією статтею 53 особам повідомлено про підозру, 80 осіб вважаються підозрюваними та 17 осіб були передані до суду з обвинувальним актом. Інформація про притягнення до відповідальності також надійшла до народних депутатів України, які створили робочу групу з питань внесення змін до законодавства у сфері гуманітарної допомоги, а також робочу групу з питань притягнення до відповідальності волонтерів за статтею 201-2 Кримінального кодексу України. На момент написання цього звіту діяльність робочих груп лише розпочалася, тому оцінювати їхню ефективність ще зарано. Крім того, 26 березня 2022 року Уряд скасував численні карантинні обмеження, введені у зв'язку з пандемією Covid-19⁸⁸.

Стандарт II. Заходи, що їх вживають для боротьби з екстремізмом, тероризмом, відмиванням грошей або корупцією, є адресними та пропорційними, відповідають підходу, що ґрунтується на оцінюванні ризиків, та не порушують стандарти в галузі прав людини на об'єднання, зібрання та вираження поглядів.

У попередньому звітному періоді законодавство відтермінувало обов'язок ОГС надавати інформацію про своїх кінцевих бенефіціарних власників до 11 липня 2022 року. Однак через повномасштабне вторгнення Російської Федерації у 2022 році Парламент прийняв закон, який дозволив юридичним особам, у тому числі ОГС, не подавати таку інформацію на період воєнного стану і трьох місяців після його закінчення, тимчасово звільнивши їх від відповідальності за неподання таких відомостей. Наразі Міністерство фінансів формує робочу групу з питань проведення оцінки ризиків у секторі ОГС для підготовки відповідних рекомендацій для ОГС, банків та державних служб у 2023 році.

Перед ОГС постала проблема блокування банківських рахунків внаслідок здійснення банками заходів фінансового моніторингу. Якщо неможливо оновити інформацію про

⁸⁸ Міністерство охорони здоров'я України. "Затверджено особливості карантину в умовах воєнного стану". (українською мовою), <https://moz.gov.ua/article/news/zatverdzheno-osoblivosti-dii-karantinu-v-umovah-voennogo-stanu>.

засновників ОГС, банки зупиняють фінансові операції, блокуючи діяльність ОГС. Така ситуація є досить поширеною та значно перешкоджає роботі інститутів громадянського суспільства, що особливо небезпечно в умовах воєнного часу. На практиці, при оновленні даних про засновників ОГС, банки дотримуються принципу відстеження ланцюга управління та власності юридичної особи з метою запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму за аналогією з юридичними особами господарського права. Однак такий підхід не є дієвим щодо ОГС через відсутність майнових інтересів у їхніх членів (учасників).

Чинна процедура фінансового моніторингу не враховує випадки припинення членства в організації засновником, що призводить до неефективності моніторингу з огляду на досягнення кінцевої мети. Схожа ситуація спостерігається е щодо громадських об'єднань. Так, Закон України "Про благодійну діяльність та благодійні організації" не містить положень, які б дозволяли засновникам благодійних організацій впливати на їхню діяльність після державної реєстрації. Також засновниками ОГС та БО не можуть бути автоматично вважатися особами, які здійснюють вирішальний вплив на діяльність юридичної особи. Це ще раз вказує на потребу першочергового врахування особливостей відповідних законів, що регулюють діяльність таких організацій.

Рекомендації:

- Скасувати вимогу до ОГС надавати інформацію про своїх бенефіціарних власників, оскільки ОГС, як правило, не мають відсоткових контрольних пакетів акцій;
- Забезпечити належне розслідування військових злочинів Російської Федерації, у тому числі тих, які були вчинені проти журналістів та громадських активістів;
- Припинити практику судового переслідування волонтерів та благодійників за статтею 201-2 Кримінального кодексу України. Внести зміни до законодавства, які дозволять їм швидко ввозити автомобілі з-за кордону для потреб військовослужбовців без сплати митних платежів;
- Припинити практику провокацій вчинення злочину з боку слідчих органів, а також інші порушення прав волонтерів під час досудових розслідувань;
- Оновити процес оцінки ризиків для діяльності ОГС.

3.9 Державна допомога

Загальна оцінка за сферу: **4.3/7**

Законодавство:
4.6/7

Практика: **3.9/7**

У 2021 році позитивним зрушенням стало запровадження онлайн-конкурсів для ОГС на платформі "Взаємодія" та поступове розширення практики закупівлі ОГС соціальних послуг. Однак у 2022 році, у період після запровадження воєнного стану в Україні (або в окремих її областях) та впродовж дев'яти місяців після його закінчення або відміни, порядок проведення конкурсу було змінено. При зміні правил проведення конкурсу не були враховані рекомендації щодо запровадження конкурентного та прозорого механізму отримання ОГС коштів з державного та місцевих бюджетів, моніторингу та звітності ОГС (платформа "Взаємодія") або забезпечення залучення органами влади ОГС як надавачів соціальних послуг.

Загалом, через вплив війни у 2022 році оцінка законодавства та практики у цій сфері є нижчою у порівнянні з попереднім звітним періодом.

Стандарт I. Існує низка ефективних механізмів державної підтримки ОГС у фінансовій та негрошовій формі.

Наявні різні механізми державного фінансування різними органами державної влади як на національному, так і на місцевому рівні. У 2022 році передбачалося збільшення обсягів державного фінансування. Однак не все фінансування було збільшено: 91,4 млн грн (близько 2,9 млн євро) було виділено на допомогу ОГС осіб з інвалідністю (стільки ж було виділено у 2021 році). Водночас для ОГС у сфері фізичної культури та спорту у 2022 році було виділено 68,5 млн грн (близько 1,7 млн євро), що становить на 3,5 млн грн (близько 87 000 євро) більше, ніж минулого року. У 2022 році 124,8 млн грн (близько 3,1 млн. євро) було виділено на реалізацію заходів державної політики з питань молоді та державної підтримки молодіжних та дитячих громадських об'єднань у вигляді бюджетних грантів у сфері молодіжної політики.

У громадському секторі питання щодо введення в законодавство України понять "соціальне підприємство" та "соціальне підприємництво" набуло нового змісту в умовах війни. Очікується, що ці визначення дозволять охопити актуальні соціальні проблеми, наприклад працевлаштування людей з інвалідністю, людей, які перебувають у скрутному становищі та які безпосередньо постраждали від війни. У жовтні 2022 року розпочала роботу освітньо-наукова програма "Програма акселерації розвитку громад через

соціальне підприємництво⁸⁹, спрямована на активізацію розвитку соціального підприємництва в територіальних громадах для подолання наслідків війни та відновлення економіки, програма проводиться на базі вищого навчального закладу "Подільський державний університет" у співпраці з Українською Соціальною Академією за сприяння Реновабіс (німецької благодійної організації Римо-Католицької Церкви). Програма передбачає проходження конкурсного відбору соціальних проектів, розроблених учасниками, для отримання мікрогрантів у розмірі від 100 000 до 250 000 гривень (близько 2 600-6 500 євро). Для ОГС це відкриває широкі можливості для участі у соціальному підприємстві.

У жовтні 2021 року Міністерство молоді та спорту України представило на громадське обговорення проект постанови КМУ про створення Українського молодіжного фонду, який перебуватиме під державним контролем та надаватиме фінансову підтримку широкому спектру молодіжних ініціатив. Тим не менш, незважаючи на коло обговорень проекту постанови з 29 серпня 2022 року, Український молодіжний фонд не був ні запущений, ні реалізований до кінця 2022 року⁹⁰.

У червні 2022 року ініціатива щодо запровадження механізму відсоткового відрахування була включена до двох законопроектів (№ 7500 та № 7501)⁹¹ про внесення змін до Податкового кодексу та про внесення змін до Бюджетного кодексу України. Також передбачено створення відповідних підзаконних актів. Серед них будуть Постанова КМУ про порядок нарахування процентів, а також порядок ведення реєстру отримувачів механізму відсоткового відрахування. Це сприятиме розширенню можливостей для залучення громадян до підтримки ОГС, яким вони довіряють, за рахунок їхніх податків. Таким чином, можна очікувати, що спроможність громадянського суспільства зросте внаслідок прийняття цього закону.

⁸⁹ Подільський державний університет. Акселератор соціального підприємництва, <https://www.pdatu.edu.ua/novyny/akselerator-sotsialnoho-pidpriemnytstva.html>

⁹⁰ Gov.ua. "Про деякі питання діяльності Українського молодіжного фонду", <https://mms.gov.ua/news/povidomlennia-proopryliudnennia-proektu-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrainy-deiaki-pytannia-ukrainskoho-molodizhnoho-fondu>

⁹¹ Проект Закону "Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо запровадження механізму відсоткового відрахування для підтримки неприбуткових організацій)" від 28.06.2022, https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74439.

Проект Закону "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо запровадження механізму відсоткового відрахування для підтримки неприбуткових організацій)", 7501 від 28.06.2022 (українською мовою), http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74440

Стандарт II. Надання державної допомоги ОГС регулюється на підставі чітких та об'єктивних критеріїв, а її розподіл здійснюється за прозорою та конкурентною процедурою.

В Україні існують різні процедури фінансування на конкурсній основі або поза конкурсом.

Якщо говорити про фінансування поза конкурсом, то система закрита й непрозора. Досить складно або неможливо отримати інформацію про суми, отримані певними організаціями, з відкритих джерел. Є три основні проблеми: 1) інформація не є загальнодоступною (наприклад, через офіційний вебсайт); 2) інформацію не приховують, однак потрібно багато часу, щоб знайти її на офіційному сайті (зазвичай, для ОМС); 3) у звітах міститься недостатньо інформації, щоб дізнатися обсяг коштів, отриманий ОГС, та способи його використання. Поза конкурсом фінансування отримують здебільшого такі ОГС: ОГС осіб з інвалідністю (наприклад, УТОГ/УТОС), об'єднання ветеранів (у тому числі ветерани Афганістану, діти війни тощо) і спортивні ОГС.

Вищезазначені організації, як правило, отримують фінансування з одного джерела: державного або місцевого бюджетів, щоб покрити витрати на оренду приміщень, комунальні послуги, заробітну плату та канцелярію. Діяльність таких організацій не впливає на рішення про виділення коштів, хоча офіційно має бути врахована під час ухвалення рішень про виділення коштів. Зазвичай такі ОГС не подають повну звітність. Їхні звіти не містять інформації про те, на що були спрямовані кошти, у тому числі відповідні суми. Їхні звіти важко знайти у відкритих джерелах інформації. Хоча передбачено проведення офіційного моніторингу, положення про моніторинг вжитих заходів не виконується на практиці.

Процедура укладання договорів регулюється Законом України "Про публічні закупівлі". Наприклад, місцевий орган влади може залучити ОГС до підписання соціального контракту через процедуру публічних закупівель. Відповідно до пункту 35 частини першої статті I Закону, учасником процедури закупівлі може бути фізична особа, фізична особа-підприємець або юридична особа (це стосується і ОГС). Також ОГС можуть брати участь в інших тендерах. Всі результати та всі документи публікуються.

Стандарт III. ОГС працюють у сприятливому податковому середовищі.

Діяльність ОГС в Україні частково звільнена від оподаткування в Україні. Податкові пільги для ОГС можна поділити на три групи. Перша група пільг поширюється на всі неприбуткові організації, за нею вони не підлягають сплаті податку на прибуток. Другою групою пільг є застосування механізму повернення податків. У такому випадку донор-фізична особа може допомогти ОГС та компенсувати певну частину сплаченого податку. Існує і ряд звільнень від сплати податків доступні для ОГС, наприклад, від

сплати ПДВ для благодійних організацій. Імпорт гуманітарної допомоги, безоплатне постачання товарів і послуг благодійним організаціям та надання благодійної допомоги не підлягає оподаткуванню ПДВ.

Оподаткування неприбуткових організацій в Україні регулюється пунктом 133.4 статті 133 Податкового кодексу України. Для отримання статусу неприбуткової організації зареєстровані установи та організації (у тому числі новостворені) повинні подати реєстраційну заяву до контролюючого органу за основним місцем реєстрації безоплатно.

17 березня 2022 року набрав чинності Закон України № 2120-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану". Розділом XX Закону встановлено, що під час дії правового режиму воєнного або надзвичайного стану передача майна, надання послуг неприбутковою організацією, а також використання доходів (прибутку) неприбуткової організації для фінансування видатків не є порушенням вимог пункту 133.4 статті 134 Податкового кодексу. Критерієм є те, що такі послуги, майно добровільно передані Збройним Силам України, Національній гвардії України, Службі безпеки України, Службі зовнішньої розвідки України, бюджетним організаціям для потреб оборони держави, закладам охорони здоров'я, або кошти перераховані на спеціальні рахунки, відкриті Національним банком України для збору коштів. Якщо у статуті неприбуткової організації не має відповідних напрямів діяльності і вона надає допомогу/використовує свої доходи для вищезазначених бенефіціарів, то в період воєнного стану це не буде порушенням статутної діяльності і неприбуткова організація не втратить свій код неприбутковості.

Також відбулися зміни щодо оподаткування благодійної допомоги⁹². Відтепер така допомога не підлягає оподаткуванню для фізичних осіб, а отже, надавачі ОГС не виступають податковими агентами з податку на доходи фізичних осіб. Відтепер така допомога не оподатковується податком на доходи фізичних осіб, і тому організації, що надають ОГС, не виступають податковими агентами з ПДФО.

Продовжено практику звільнення від оподаткування медичних виробів, придбаних за кошти грантів (або субгрантів) на реалізацію проекту Глобального фонду для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією в Україні.

Стандарт IV. Юридичні та фізичні особи користуються податковими пільгами для пожертв ОГС.

⁹² Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм в період на період дії воєнного стану", <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.

Загалом, податкове законодавство у 2022 році було значно реформоване, стало більш сприятливим для ОГС та більше не передбачає обтяжливої звітності. Втім, чинні податкові пільги для благодійної допомоги фізичним та юридичним особам у воєнний час є недостатніми.

Закон № 2115 від 3 березня 2022 року скасував вимогу подавати звіти та не сплачувати податки/збори, які не можуть бути сплачені у зв'язку з воєнними діями. Під час воєнного стану та протягом шести місяців після його закінчення платники податків звільняються від відповідальності за невиконання таких обов'язків. При цьому платники податків не зобов'язані доводити неможливість подання звітності, сплати податків або реєстрації податкових накладних, тобто фактично всі платники податків не зобов'язані виконувати свої обов'язки, незалежно від можливості це зробити. Закон передбачив випадки, коли платник податків не виконував свої податкові зобов'язання з 24 лютого 2022 року, а пізніше перейшов на спеціальну третю групу єдиного податку зі ставкою в 2 відсотки.

Фізичні особи, які надають допомогу ОГС, мають право на повернення податку на доходи фізичних осіб (у розмірі 16%). На практиці правом на повернення податку користується не так багато людей, оскільки процедура подання заяви на отримання повернення є досить складною як для фізичних, так і для юридичних осіб, а форма декларації є складною для заповнення. Крім того, інформаційно-роз'яснювальна робота податкових органів щодо застосування механізму є недостатньою, а оцінка ефективності не проводиться.

Порівняно з 2021 роком, у період воєнного стану стимулювання бізнесу покращилося через реалізацію державних програм на порталі "Дія.Бізнес"⁹³. У 2022 році Уряд України запровадив послугу компенсації роботодавцям витрат на оплату праці за кожною працевлаштовану особу з числа внутрішньо переміщених осіб внаслідок воєнних дій під час дії воєнного стану в Україні за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету. Послуга є безкоштовною та доступною бізнесу. Результатом є надходження коштів для оплати праці за працевлаштування ВПО на поточний рахунок. Однак така послуга не доступна для неприбуткових організацій, таких як ОГС. Крім того, уряд реалізує програму доступного фінансування для експортерів під час війни. "Кредити на виконання зовнішньоекономічних контрактів за спрощеною процедурою" дооможуть українським виробникам вийти на нові ринки та стати конкурентоспроможними. Зміни

⁹³ Дія. "Підтримка бізнесу у воєнний час". <https://business.diia.gov.ua/wartime>

до законодавства, внесені у 2022 році⁹⁴, додатково до стимулів, передбачають наявність обов'язкових вимог до зовнішньоекономічного договору. Незважаючи на те, що такий стимул безпосередньо не має на меті підтримку ОГС, він посилює потенціал бізнесу та робить його спроможним робити подальший внесок у задоволення потреб ОГС та волонтерів.

Стандарт V. Законодавство та політика стимулюють волонтерство.

Після початку повномасштабної війни Російської Федерації проти України волонтерський рух став рушійною силою у протидії російській збройній агресії та подоланні її наслідків. Волонтери виконують широкий спектру завдань, пов'язаних із закупівлею військової амуніції; засобів захисту; зв'язком та розвідкою; матеріальною, медичною, юридичною та психологічною допомогою військовослужбовцям; організацією евакуації людей з окупованих територій; транспортуванням медикаментів та інших необхідних товарів до населених пунктів, тимчасово окупованих російськими військами, а також допомогою внутрішньо переміщеним особам.

У травні 2022 р Верховна Рада України ухвалила законопроекти № 7363⁹⁵ та № 7364⁹⁶, які звільнили від оподаткування компенсаційні виплати волонтерам, які вони отримують від своїх організацій та за участь у заходах, а також позитивно врегулювали деякі інші аспекти волонтерської діяльності.

Закон України "Про волонтерську діяльність" залишається основним законом, що регулює волонтерську діяльність в Україні.

15 серпня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про волонтерську діяльність" щодо підтримки волонтерської діяльності"⁹⁷. Закон успішно адвокатувався та розроблявся за участі ОГС, волонтерів та експертів. Нове законодавство сприяє розвитку волонтерського руху в Україні, насамперед через розширення сфер волонтерської діяльності в умовах війни,

⁹⁴ Закон України "Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності", <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19#Text>

⁹⁵ Верховна Рада України. Порівняльна таблиця до проекту Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про волонтерську діяльність" щодо підтримки волонтерської діяльності", <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1290218>

⁹⁶ Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39573>

⁹⁷ Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про волонтерську діяльність" щодо підтримки волонтерської діяльності", <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-IX#Text>

продовження дії окремих норм Закону України "Про волонтерську діяльність", з урахуванням широкомасштабної військової агресії Російської Федерації проти України.

Зокрема, чинне законодавство передбачає такі додаткові напрями волонтерства в умовах воєнного часу: допомога центральним та місцевим органам виконавчої влади, ОМС, підприємствам, установам та організаціям, об'єднанням громадян; надання волонтерської допомоги, пов'язаної із захистом і порятунком тварин. Також новий Закон надає можливість розробляти та реалізовувати загальнодержавні цільові програми підтримки розвитку волонтерського руху та інші заходи, які мають на меті підтримку волонтерства в Україні. Закон також передбачає, що волонтерська допомога може надаватися онлайн з використанням мережі Інтернет та інших телекомунікаційних мереж.

Крім того, завдяки нормам відповідного законодавства в Україні буде створено інформаційно-аналітичну платформу для інформування населення про можливості волонтерства в Україні та за її межами, підтримки інститутів громадянського суспільства у залученні волонтерів, а також для розміщення іншої інформації з метою сприяння розвитку волонтерського руху в Україні.

Рекомендації:

- Розширити коло ОГС, які отримують державну допомогу для фінансування проектів, а також розширити коло видів діяльності, в яких ОГС мають доступ до фінансування (окрім людей з інвалідністю, ветеранів та молоді).
- Передбачати адміністративні витрати на реалізацію проектів в усіх державних тендерах;
- Розробити чітке загальне розуміння термінів "соціальне підприємство" та "соціальне підприємство та забезпечити сприятливе середовище для ОГС, що працюють у цих сферах;
- Покращити правове середовище для залучення волонтерів українськими ОГС, особливо у сфері оподаткування та надання гарантій.

3.10 Співпраця між державою та ОГС

Загальна оцінка за сферу: **5.2/7**

Законодавство: **5.6/7**

Практика: **4.7/7**

Діалог між ОГС та органами влади продовжився, незважаючи на початок повномасштабних бойових дій. Хоча деякі процеси та інструменти співпраці зупинилися (система електронних конкурсів "Взаємодія" і консультації з громадськістю в регіонах), фіксується значний прогрес у законодавчій сфері, особливо з ключових питань, які забезпечують стабільність та життєздатність України, а саме волонтерська та благодійна діяльність. Завдяки цим позитивним зрушенням, ОГС продовжують адвокаційну діяльність у процесах реформування та відновлення. Тому, незважаючи на вплив війни, у 2022 році показники у цій сфері залишаються високими порівняно з попереднім періодом.

Стандарт І. Державна політика сприяє співпраці з ОГС та їхньому розвитку.

Незважаючи на початок Росією повномасштабної війни у лютому 2022 року, співпраця між ОГС та державою в Україні не припинилася. Тривала робота над впровадженням Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки. У липні КМУ ініціював громадське обговорення проекту розпорядження "Про затвердження плану заходів на 2022-2024 роки щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки"⁹⁸. Раніше, з жовтня 2021 року по лютий 2022 року було проведено близько 20 координаційних зустрічей та обговорень плану заходів з представниками інститутів громадянського суспільства, органів виконавчої влади, міжнародних організацій, науковцями та експертами⁹⁹. Очікувалося, що план заходів передбачатиме:

- 16 заходів щодо забезпечення ефективних процедур участі громадськості у формуванні державної політики на національному та регіональному рівнях;
- 16 заходів з інституційного розвитку ОГС;

⁹⁸ Про затвердження Плану заходів на 2022-2024 роки щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки. Інформація КМУ від 07.07.2022, https://www.kmu.gov.ua/news/zaprosahuiemo-do-obhovorennia-proektu-rozporiadzhennia-kabinetu-ministriv-ukrainy-pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-na-2022-2024-roky-shchodo-realizatsii-natsionalnoi-stratehii-spriyannia-rozvytku-hromadianskoho-suspilstva-v-ukraini-na-2021-2026-roky?fbclid=IwAR3JPVT_TqAwqY11yX00J44kYH_65ZXyPL-n1K2KheVudawLJohxctROrK4&utm_source=sendinblue&utm_campaign=%20%2018072022&utm_medium=email [останнє відвідування 25.12.2022].

⁹⁹ Зміна. "Кабмін розробив план реалізації Нацстратегії сприяння розвитку громадянського суспільства", <https://zmina.info/news/kabmin-rozrobiv-plan-realizacziyi-naczstrategiyi-spriyannya-rozvytku-gromadskogo-suspilstva/>

- 8 заходів щодо стимулювання участі інститутів громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України;

- 11 заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці.

Однак, на жаль, наприкінці 2022 року план заходів так і залишився на початковій стадії.

Варто зазначити, що представники ОГС взяли участь у Конференції з відновлення України (раніше Конференції з питань реформ в Україні)¹⁰⁰, яка відбулася в Лугано, Швейцарія, 4-5 липня 2022 року. Було організовано додатковий захід, на якому ОГС підтвердили свою готовність брати участь у таких процесах.

Крім того, у серпні 2022 року представники громадянського суспільства на чолі з консорціумом організацій з проекту "Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства в Україні" (фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID), Коаліцією Реанімаційний Пакет Реформ та Платформою за правові реформи для ОГС) презентували План дій з післявоєнного відновлення та розвитку України, який стосується ОГС. План базується на положеннях Карти правових реформ для ОГС та Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. Результати дослідження були представлені Національній раді з відновлення України від наслідків війни¹⁰¹, консультативно-дорадчому органу при Президентові України, створеному у квітні 2022 року під керівництвом Прем'єр-міністра України, Голови Верховної Ради та та Глави Офісу Президента України. Пропозиції ОГС стосувалися наступних тем: повернення тимчасово переміщених осіб, зокрема з-за кордону, та їхньої реінтеграції у соціально-економічне життя держави; функціонування фінансової системи, її реформування та розвиток; державне управління; діджиталізація; молодь та спорт; соціальний захист; та права людини.

У другій половині 2022 року обговорювалася ідея створення окремого агентства з питань відновлення¹⁰², але поки що прогресу в цьому напрямку не відбулось.

Крім того, відповідно до рекомендацій Національної стратегії, впродовж поточного звітного періоду державою у співпраці з громадянським суспільством було створено ряд

¹⁰⁰ Конференція з відновлення України присвячена трансформації України і була символічно започаткована в Лондоні у 2017 році як Конференція з питань реформ в Україні. Конференція з відновлення України в Лугано-2022, <https://www.urc2022.com/urc-2022> [останнє відвідування 25.12.2023].

¹⁰¹ Національна рада з відновлення України від наслідків війни, <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni>

¹⁰² Радіо Свобода. "Агентство з відновлення України: переваги та ризики нового держоргану", 04.08.2022 (українською мовою), <https://www.radiosvoboda.org/a/ahentsiya-z-vidnovlennya-ukrayiny-perevahy-ryzyky/31973608.html>

законодавчих ініціатив, які покращили правове поле діяльності волонтерів та зменшили податки для ОГС¹⁰³.

Стандарт II. Держава має спеціальні реальні механізми для підтримки співпраці з ОГС.

Відповідно до Постанови КМУ № 996 "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики"¹⁰⁴, ОГС можуть брати участь у громадських радах, які передбачають механізм проведення консультацій з громадськістю. Вони створюються при державних адміністраціях, міністерствах та інших органах. На сьогодні в Україні громадські ради створені та працюють при органах виконавчої влади. Члени громадських рад можуть бути обрані шляхом онлайн-голосування.

Окрім громадських рад, громадянське суспільство використовує такі механізми, як-от: публічні консультації з громадськістю, робочі групи з питань задоволення особливих потреб у формуванні політики, громадська експертиза та громадський моніторинг, громадські слухання, запити на інформацію до органів державної влади для взаємодії з Урядом. Ці механізми регулюються Законом України «Про органи місцевого самоврядування в Україні», Законом України «Про органи самоорганізації населення», Законом України «Про звернення громадян» та вищезгаданою Постановою КМУ «Про забезпечення громадської участі у формуванні та реалізації державної політики» тощо.

16 серпня 2022 року Уряд вніс зміни до Постанови КМУ від 3 листопада 2010 р. № 996 "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики", яка, зокрема, врегульовує утворення та роботу громадських рад при органах державної влади на національному та місцевому рівнях в умовах воєнного стану, які несуть обмежувальний характер. Згідно з внесеними поправками, громадські ради мають продовжувати свою діяльність, але з наступними обмеженнями в умовах воєнного часу:

1. На період воєнного стану та наступні 6 місяців після його закінчення громадські ради не реорганізуються;

¹⁰³ Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України", 15.08.2022 № 2520-IX (українською мовою), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2520-20#Text> [останнє відвідування 25.11.2022].

Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про волонтерську діяльність" щодо підтримки волонтерської діяльності", 15.08.2022 № 2519-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20#Text> [останнє відвідування 25.11.2022]

Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану", 03.03.2022 № 2118-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text> [останнє відвідування 25.11.2022].

¹⁰⁴ Постанова КМУ № 996 "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики".

2. За рішенням органів влади членам громадських рад може бути обмежений доступ до приміщень органів влади;

3. Інформація про діяльність громадських рад може не розміщуватися на офіційному веб-сайті за рішенням органів влади.

Варто зазначити, що консультації громадськості з органами влади дещо ускладнюються в умовах воєнного стану. Зокрема, у багатьох містах України були створені військові адміністрації (тимчасові державні органи, які утворюються указом Президента і діють на території України, визначеній главою держави, як тимчасовий вимушений захід з елементами військової організації управління для забезпечення безпеки і життєдіяльності населення в районі та відсічі збройної агресії з боку Росії), замість державних адміністрацій, які не проводять консультацій з громадськістю та працюють у закритому режимі.

Рекомендації:

- Уряд має залучати ОГС до процесу післявоєнного відновлення та до діяльності Національної ради з питань відновлення (або інших відповідних органів, якщо вони будуть створені);
- Виконання плану заходів з Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки має бути розроблено на національному та місцевому рівнях з урахуванням питань війни та особливостей воєнного стану;
- Міністерства, а особливо ОМС, в межах наявних повноважень, мають проводити публічні консультації з ОГС та громадянамию.

3.11 Цифрові права

Загальна оцінка за сферу: **4.8/7**

Законодавство: **5.1/7**

Практика: **4.4/7**

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну суттєво підірвало свободу інтернету в Україні та вплинуло на можливість влади надалі розвивати та гарантувати цифрові права. Більшість викликів для реалізації цифрових прав у 2022 році спричинені російською агресією.

Водночас впродовж 2022 року, держава запровадила значну кількість цифрових послуг для ОГС, громадян та бізнесу. Відповідно, незважаючи на війну, зниження

оцінок у цій сфері за законодавством та практикою порівняно з 2021 роком не є суттєвим.

Стандарт І. Цифрові права захищені, а цифрові технології відповідають стандартам прав людини.

Після повномасштабної російської агресії, український уряд офіційно відступив від своїх зобов'язань за ЄКПЛ та МПГПП¹⁰⁵. Зокрема, відступ від зобов'язань надає державі повноваження запроваджувати обмеження права на приватність та свободу вираження поглядів, які тимчасово не є порушенням міжнародних договорів. У відповідь на військове вторгнення, український уряд запровадив воєнний стан¹⁰⁶, який встановлює обмеження на реалізацію певних цифрових прав, зокрема свободи вираження поглядів і права на недоторканність приватного життя. Однак не було зафіксовано жодного значного випадку фактичного обмеження цифрових прав, яке б не ґрунтувалося на принципах законності, легітимності, пропорційності та необхідності.

У відповідь на агресію в Україні було прийнято низку законів¹⁰⁷, які вводять обмеження на поширення російської символіки¹⁰⁸, засуджують інформаційну підтримку та схвалення збройної агресії¹⁰⁹ та обмежують поширення інформації про пересування українських військових та їхньої техніки¹¹⁰.

Верховна Рада України також прийняла зміни до Кримінального кодексу України¹¹¹ з метою виконання вимог Конвенції про кіберзлочинність, покращення реагування правоохоронних органів на кримінальні правопорушення та затримання осіб, які вчинили злочини, у тому числі під час воєнного стану, розширення прав правоохоронців на доступ до пристроїв, а також до великої кількості персональних даних громадян.

Наразі українське законодавство містить три механізми блокування інтернет-ресурсів:

І. обов'язок провайдерів телекомунікації обмежувати доступ своїх абонентів до ресурсів на підставі рішення суду¹¹²;

¹⁰⁵ Відступ від МПГПП, <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2022/CN.65.2022-Eng.pdf> [останній раз відвідано 25.11.2022]

¹⁰⁶ Указ Президента України "Про воєнний стан", 24.02.2022 №64/2022 [останній раз відвідано 25.12.2022].

¹⁰⁷ Digital Security Lab. "Свобода слова в Інтернеті: як Україна відповідає на російську агресію-2022?", <https://dslua.org/publications/svoboda-slova-v-interneti-iak-ukraina-vidpovidaie-na-rosiysku-ahresiiu2022/>.

¹⁰⁸ Закон України №2265-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text>.

¹⁰⁹ Закон України №2110-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text>

¹¹⁰ Закон України №2160-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text>.

¹¹¹ Закон України №2137-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-%D0%86%D0%A5#Text>.

¹¹² Закон України "Про електронні комунікації", <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>.

2. особа, яка організовує, проводить або надає доступ до азартних ігор через вебсайт без відповідної ліцензії, зобов'язана протягом трьох днів обмежити доступ до нього на вимогу Комісії з регулювання азартних ігор і лотерей¹¹³; та

3. хостинг-провайдер повинен обмежити доступ до вебсайта, який містить порушення авторських прав¹¹⁴.

Слід відзначити механізм блокування російських сайтів та контенту через пов'язані з ними загрози національній безпеці України, який застосовується в Україні з 2017 року. Станом на листопад 2021 року 697 вебресурсів залишаються заблокованими, переважно у формі заборони провайдерам інтернет-послуг надавати доступ до ресурсів чи послуг на підставі Указів Президента України¹¹⁵. Однак жодних критеріїв для включення тих чи інших вебресурсів до "санкційного списку" Рада національної безпеки і оборони України не надала. З 24 лютого 2022 року до списку заблокованих ресурсів було додано понад 300 російських та проросійських сайтів, які можуть загрожувати національній безпеці або сприяти агресії проти України¹¹⁶.

Проект закону "Про медіа" №2693-Д, зареєстрований у парламенті 2 липня 2020 року, який запроваджує обмеження для онлайн-медіа, що поширюють незаконний контент, був значно доопрацьований за період останнього року. Були уточнені окремі положення та включені додаткові гарантії проти зловживань¹¹⁷. Наприклад, блокування онлайн-медіа може бути застосоване під наглядом суду і лише до тих онлайн-медіа, які систематично поширюють мову ворожнечі, пропаганду війни, тероризму та інший протиправний контент. До справи може бути залучений спеціальний орган, який надасть свій висновок щодо того, чи порушували відповідні ЗМІ законодавство.

Стандарт II. Держава створює умови для реалізації цифрових прав.

Російські військові завдали значної шкоди телекомунікаційній інфраструктурі в різних регіонах України. У жовтні-листопаді 2022 року Росія почала цілеспрямовано атакувати українські електростанції, що спричинило систематичні відключення електроенергії по всій Україні та перебої з інтернет-зв'язком. У Херсонській області, яка була окупована

¹¹³ Закон України "Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор", <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-IX#Text>.

¹¹⁴ Закон України "Про авторське право і суміжні права", <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.

¹¹⁵ Платформа прав людини. "Моніторинг порушення цифрових прав в Україні", ст. 3. <https://www.ppl.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81-%D0%B7%D0%B0-%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4-2021-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83.pdf>

¹¹⁶ DigitalSecurityLab. "Блокування воєнного часу: провайдери мають обмежити доступ до 191 сайту". <https://dslua.org/publications/blokuвання-voєnnogo-chasu-provaydery-maiut-obmezhyty-dostup-do-191-saytu/>.

¹¹⁷ Проект Закону про захист персональних даних, <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40707>

Росією до листопада 2022 року, користувачі зіткнулися з відключенням інтернету, оскільки місцеві провайдери були змушені російськими військовими перенаправляти інтернет-трафік через російські мережі, піддаючи користувачів контентним обмеженням, які діяли в Росії, включаючи блокування доступу до ключових українських ЗМІ¹¹⁸.

Український уряд забезпечив альтернативне підключення до регіонів, де було пошкоджено інфраструктуру, зокрема, встановивши понад 11 000 аварійних супутникових приймачів Starlink. Уряд також співпрацював з мобільними операторами, щоб допомогти їм запустити національну послугу роумінгу, яка дозволяє абонентам перемикатися між мережами у випадках, коли сигнал заблоковано¹¹⁹.

З початку 2022 року в Україні спостерігається безпрецедентна ескалація кібератак на громадянське суспільство з боку російських суб'єктів, включаючи цілеспрямований фішинг зі шкідливим програмним забезпеченням¹²⁰ та атаки, спрямовані на вебсайти незалежних медіаорганізацій¹²¹. Немає жодних доказів того, що державні установи в Україні використовували технології для примусу до мовчання, стеження або переслідування ОГС, правозахисників чи активістів за їхню діяльність в Інтернеті. Водночас ІМІ зафіксував щонайменше 67 випадків переслідувань, погроз та залякувань медіаорганізацій та блогерів в Інтернеті з лютого 2022 року з боку російських суб'єктів.

Війна також активізувала широке використання технологій штучного інтелекту (ШІ), що потребує детального аналізу та оцінки впливу на приватне життя громадян. Також з'явилося багато урядових ініціатив, які передбачають часту обробку персональних даних - зокрема, це пов'язано з розширенням функціоналу державних додатків (наприклад, подання заяви на отримання компенсації за зруйноване майно через "Дія", що вимагає надання персональних даних та фотографій пошкоджень)¹²². Водночас використання ШІ досі не врегульовано законодавчо. Єдиним офіційним документом, який містить ідеї щодо його регулювання, є Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні¹²³,

¹¹⁸ Reuters. "Росія перенаправляє інтернет-трафік в окупованій Україні на свою інфраструктуру", <https://www.reuters.com/world/europe/russia-reroutes-internet-traffic-occupied-ukraine-its-infrastructure-2022-05-02/>.

¹¹⁹ Freedom House. "Звіт про свободу в мережі за 2022 рік", <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-net/2022>.

¹²⁰ DigitalSecurityLab. "Звіт: Цифрова безпека в українському громадському секторі під час війни", <https://dslua.org/publications/report-digital-security-ukr/>.

¹²¹ ІМІ. "За вісім місяців війни Росія скоїла 457 злочинів проти журналістів та медіа в Україні", <https://imi.org.ua/monitorings/za-visim-misyatsiv-vijny-rosiya-skoyila-457-zlochyniv-proty-zhurnalistiv-ta-media-v-ukrayini-imi-i48551>.

¹²² Центр Демократії та Верховенства Права. "Рекомендації громадських організацій щодо обмежень прав людини у воєнний час", <https://cedem.org.ua/library/prava-lyudyny-u-voyennyi-chas/>.

¹²³ Розпорядження КМУ "Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні", <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.

розроблена Міністерством цифрової трансформації. Однак у концепції відсутні положення, пов'язані із захистом прав людини.

Рекомендації:

- Переглянути законодавство про санкції та запровадити чіткі, прозорі та передбачувані критерії застосування санкцій до інформаційних ресурсів держави-агресора;
- Імплементувати європейські стандарти в національне законодавство щодо захисту персональних даних та регулювання медіа для забезпечення безпеки в цифровому просторі; та
- Запровадити спеціальне законодавство щодо використання ШІ та оновити чинне законодавство про цифрові права відповідно до міжнародних стандартів та з належним урахуванням прав людини.

IV. ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ

1. Покращення законодавства щодо реєстрації та діяльності ОГС;
2. Розробка електронних послуг та цифрового середовища для взаємодії ОГС з органами влади, а також електронних послуг для волонтерів та їхніх організацій;
3. Забезпечення сприятливих податкових умов для діяльності ОГС;
4. Запобігання ухваленню нових законодавчих обмежень для ОГС;
5. Забезпечення виконання державою обов'язку захисту, належного розслідування нападів на журналістів та активістів громадянського суспільства, зокрема на представників ЛГБТ-спільноти, екологічних активістів та представників національних меншин;
6. Сприяння впровадженню Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021-2026 роки для забезпечення співпраці між органами влади та організаціями громадянського суспільства;
7. Розроблення різних механізмів для збору коштів ОГС, у тому числі підприємницька діяльність ОГС, механізми призначення мети податків, договори про надання соціальних послуг тощо;
8. Забезпечення належного доступу ОГС до державного фінансування та прозорого конкурсного процесу для отримання державних коштів;
9. Забезпечення прозорості грошових операцій та моніторинг вразливості ОГС до законодавства щодо відмивання грошей;
10. Забезпечення співпраці ОГС з органами влади на національному та місцевому рівнях з метою посилення демократичної підзвітності та належного врядування в рамках процесу інтеграції України до ЄС.

V. МЕТОДОЛОГІЯ

«Барометр ОГС» забезпечує регулярний та системний моніторинг середовища, у якому працюють ОГС Східного партнерства (СхП). Він складається з набору стандартів та індикаторів у 11 різних сферах для вимірювання як законодавства, так і практики. Він ґрунтується на міжнародних стандартах і найкращих практиках. «Барометр ОГС» розроблено основною групою експертів ECNL та місцевими партнерами з шести країн СхП.

З 2020 року ECNL працював із експертами з питань методології RESIS над ухваленням методологічного пакету «Барометра ОГС», щоб уможливити проведення як якісного, так і кількісного порівняння різних сфер сприятливого середовища в країнах СхП по роках. Консультації щодо пропозиції моделі дослідження та її випробування провів розширений регіональний Хаб барометра ОГС через електронну пошту та на онлайн-заходах. За допомогою оновленої моделі порівняння ми маємо на меті 1) оцінити середовище громадянського суспільства в кожній з 11 сфер; 2) уможливити відстежування змін/прогресу в кожній країні по роках; 3) порівняти середовища в регіонах.

Країни-партнери, разом із частиною Хабу барометра ОГС, провели моніторинг та підготували проект нарративного звіту по країні. Вони також утворили Консультативні ради в кожній країні, до складу яких увійшли представники ключових місцевих стейкхолдерів. За членами рад закріплено два основних завдання: аналіз нарративних звітів та виставлення балів за кожний стандарт на основі нарративних звітів.

Поточний звіт охоплює період із січня по грудень 2022 року.

Процес моніторингу

Процес охоплює збір даних та аналіз отриманої інформації. У межах цього звіту використовували такий тип дослідження як кабінетне дослідження. Збір даних ускладнювався закриттям деяких державних реєстрів та необхідністю робити запити до державних органів щодо даних, які були у вільному доступі до 24 лютого 2022 року.

Важливі зміни, що відбулися в громадянському суспільстві за період між збором даних і завершенням звіту, описано в резюме звіту, однак їх не враховували під час виставлення балів.

Процес оцінки

Автори звіту щодо України та Консультативна рада оцінили кожний стандарт 11 сфер, які охоплює «Барометр ОГС», у межах законодавства та практики. Бали в дослідженні підвищуються у тих випадках, коли спостерігається прогрес, і знижуються у випадках погіршення. Остаточний бал кожного стандарту потім розраховувався за формулою, в якій бал дослідників дорівнює 50 відсотків, як і середній бал членів Консультативної ради також дорівнює 50-ти відсоткам. Після цього оцінка кожної сфери розраховується як середнє значення остаточних балів кожного стандарту та обчислюється та округлюється до одного десяткового. Для виставлення балів використовують 7-бальну шкалу. Крайні значення шкали вважають надзвичайною/ідеальною ситуацією в середовищі. Наприклад, 1 — надзвичайно несприятливе (авторитарне) середовище, а 7 — надзвичайно сприятливе (ідеально демократичне) середовище для діяльності ОГС.

Отримати детальнішу інформацію про інструмент «Барометр ОГС», процес виставлення балів та розрахунок можна на <https://csometer.info/>.

Представлені в звіті за 2022 рік бали слугуватимуть базовими балами, і прогрес наступних років вимірюватиметься на їх основі.

VI. ЛІТЕРАТУРА

ЗАКОНОДАВСТВО

Об'єднані Нації. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1976),
<https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2022/CN.65.2022-Eng.pdf>

Загальна декларація прав людини (1948),
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

Європейська конвенція з прав людини (1953 р.),
https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf.

Конституція України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Цивільний кодекс України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Кримінальний процесуальний кодекс України, 2013 р., № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Закон України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності»,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19#Text>.

Закон України «Про захист персональних даних», 2010, № 34, стаття 481,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», 1992 р., № 22, ст. 303,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

Закон України № 2265-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text>.

Закон України № 2110-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text>.

Закон України № 2160-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text>.

Закон України № 2137-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-%D0%86%D0%A5#Text>

Закон України «Про електронні комунікації»,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108920#Текст>.

Закон України «Про благодійництво та благодійні організації». Закон України від 05.07.2012, № 1, 5073-VI, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану», 2015, № 28, стаття 250, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

Закон України «Про громадські об'єднання» № 4572-VI від 22.03.2012 з останніми змінами від 27.04.2021, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.

Закон України «Про благодійні організації та благодійну діяльність», № 5073-VI, 05.07.2012 з останніми змінами від 02.06.2021, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>.

Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм у період дії воєнного стану», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.

Закон України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/538/97-%D0%B2%D1%80>.

Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та професійний захист журналістів», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80>.

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-IX#Text>.

Закон України «Про Національну гвардію України», 2014, № 17, стаття 594, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 #280/97-ВР, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

Закон України «Про платіжні послуги» від 30 червня 2021 року № 1591-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>.

Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80>.

Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 2016 року, <https://cedem.org.ua/en/library/law-on-access-to-public-information/>.

Закон України «Про державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Закон України від 15.05.2003 #755-IV, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

Закон України «Про публічні закупівлі». Закон від 25.12.2025 # 922-VIII, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>.

Закон України «Про Національну поліцію», 2015, № 40-41, ст. 379, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

Закон України «Про інформацію», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

Закон України "Про телебачення і радіомовлення", <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.

Закон України «Про пресу», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>.

Закон України «Про державне регулювання діяльності, пов'язаної з організацією та проведенням азартних ігор», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-IX#Text>.

Закон України «Про Державний бюджет України на 2022 рік», 2022, стаття 12, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.

Закон України «Про захист інтересів суб'єктів, які подають звітність та інші документи в період дії воєнного або воєнного стану», зі змінами, внесеними відповідно до Законів № 2436-IX від 19.07.2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>.

Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів», Закон України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Текст>.

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання додаткової гарантії захисту працівників засобів масової інформації, які працюють у районах проведення воєнних (бойових) операцій та/або на тимчасово окупованих територіях України», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2382-20#Text>.

Податковий кодекс України від 02.12.2010 #2755-VI, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України» від 15.08.2022 № 2520-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2520-20#Text>; Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності», 15.08.2022 № 2519-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20#Text>.

Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності в період дії воєнного стану», 03.03.2022 № 2118-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211820#Text>

Закон України «Про авторське право і суміжні права», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379212#Text>.

Закон України «Про громадські об'єднання». Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.

Законопроект «Про медіа», https://w1.ci.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69353.

Проект Закону «Про захист персональних даних», <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40707>.

Проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку Волонтерська діяльність та діяльність неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Росії проти України», <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39573>.

Проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо запровадження механізму відрахування відсотків для підтримки неприбуткових організацій)» від 28.06.2022, https://w1.ci.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74439.

Проект Закону «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо запровадження механізму відрахування відсотків для підтримки неприбуткових організацій)», 7501 від 28.06.2022, http://w1.ci.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74440.

Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо прозорості діяльності громадських об'єднань з іноземною підтримкою)». Проект Закону України від 29.05.2020, #3564, https://w1.ci.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68977

Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших законодавчих актів України щодо народної влади на рівні місцевого самоврядування», <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39362>.

Законопроект «Про медіа», #2693-д.,
https://wi.ci.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69353.

Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України «Про очищення влади» (щодо запобігання зовнішньому впливу на державні інтереси)»,
http://wi.ci.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68576, Проект Закону України від 13.04.2020, № 3326

Законопроект «Про регулювання діяльності та державну реєстрацію громадських об'єднань». Проект Закону України зареєстровано 28.09.2022 #8084,
<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40561>

Законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення процедури подання інформації, необхідної для проведення фінансового моніторингу» та проект Закону «Про внесення змін до статті 166-11 Кодексу України про адміністративні правопорушення». Тут не було посилання

Постанова КМУ «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні»,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.

Постанова КМУ «Про деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних і державних реєстрів, що ведуться Міністерством юстиції в умовах воєнного стану». Кабінет Міністрів України, 06.03.2022 #209. Положення 6,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text>

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансування підтримки Українського товариства сліпих та Українського товариства глухих». Постанова КМУ від 14.03.2018 #183,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-2018-%D0%BF#Text>

Постанова КМУ «Про деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням осіб з інвалідністю», Постанова КМУ від 03.03.2020 № 166,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-2020-%D0%BF#Text>

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсація витрат на оплату праці внутрішньо переміщених осіб внаслідок бойових дій під час воєнного стану в Україні» від 20 березня 2022 року № 331,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text>.

Постанова КМУ «Про деякі питання забезпечення здійснення імпорту» № 153 від 24 лютого 2022 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2022%Do%BF#Текст>.

Постанова КМУ № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації політики». Тут не було посилання

Постанова КМУ «Про забезпечення участі громадян у формуванні державної політики та реалізації політики». Постанова КМУ від 03.11.2010 р. № 996, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%Do%BF#Text>.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку сприяння здійсненню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади». Постанова КМУ від 05.11.2008 р. № 976, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2019-%Do%BF#Text>.

Постанова КМУ «Про деякі питання електронної взаємодії електронних інформаційних ресурсів». Кабінет Міністрів України, 08.09.2016, #606, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-2016-%Do%BF#Text>

Кабінет Міністрів України». Про затвердження плану заходів на 2022-2024 роки щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки». Інформація КМУ від 07.07.2022, https://www.kmu.gov.ua/news/zaproshuiemo-do-obhovorennia-proektu-rozporiadzhenniakabinetu-ministriv-ukrainy-pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-na-2022-2024-rokyshchodo-realizatsii-natsionalnoi-stratehii-spriyannia-rozvytku-hromadianskohosuspilstva-v-ukraini-na-2021-2026-roky?fbclid=IwAR3JPVT_TqAwqY11yXooJ44kYH_65ZХуPL-nIK2KheVudawLJohxctROrK4&utm_source=sendinblue&utm_campaign=%20%2018072022&utm_medium=email

Указ Президента України «Про воєнний стан» від 24.02.2022 № 64/2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

СУДОВІ СПРАВИ

Донецький окружний адміністративний суд, 26 серпня 2021 року, справа № 200/9108/21, <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/99214128/>.

Окружні адміністративні суди м. Києва, рішення від 18.09.2021 #640/19323/20. Рішення апеляційного адміністративного суду від 02.02.2022,

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/99683936> .Окружний адміністративний суд міста Києва ліквідовано у грудні 2022 року. Див.: Жернаков М., Барчук Н. «Ліквідація ОАСК». Kyiv Post, 17.12.2022, <https://www.kyivpost.com/post/5838>

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЗВІТИ

Центр демократії та верховенства права. Оксана Вашук-Огданська, «Доступ до публічної інформації у воєнний час: що говорить судова практика?» Укр. <https://cedem.org.ua/analytics/dostup-pid-chas-viyny/>.

Державна служба статистики України. «Кількість структурних підрозділів за організаційно-правовими формами та за статтю керівника підприємства станом на 1 січня 2023 року», інформація від 12.01.2023, <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

Freedom House. «Свобода у світі 2022», <https://freedomhouse.org/explore-themap?type=fiw&year=2022>

Репортери без кордонів. «Світовий індекс свободи преси 2022 року», <https://rsf.org/en/country/ukraine>

Центр демократії та верховенства права. «Рекомендації громадських організацій щодо обмежень прав людини у воєнний час», <https://cedem.org.ua/en/library/restrictions-humanrights-wartime/>.

Freedom House. «Звіт про свободу в мережі 2022», <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-net/2022>.

Лабораторія цифрової безпеки. «Звіт: Цифрова безпека в секторі громадянського суспільства України під час війни», <https://dslua.org/publications/report-digital-security-ukr/>.

Платформа прав людини. «Моніторинг порушень цифрових прав в Україні, аналітичний звіт, період моніторингу - листопад 2021», сторінка 3, <https://www.ppl.org.ua/wpcontent/uploads/2021/12/%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B7%D0%B0-%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4-2021%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83.pdf>.

Дослідницька компанія «Градус». «Міграція та суспільно-політичні настрої під час війни», https://gradus.app/documents/317/Gradus_EU_wave_12_UA.pdf

Європейська комісія. «Думка щодо заявки України на членство в Європейському Союзі», https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/opinion-ukraines-applicationmembership-european-union_en.

Дані Міністерства фінансів України станом на 01.01.2022, <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/>. Річних даних Держкомстату за 01.01.2023 через війну немає. Агенством ООН у справах біженців було налічено близько 7 968 510 біженців з України, які проживають в Європейських країнах станом на січень 2023. Джерело: УВКБ ООН, «Ситуація з біженцями в Україні», <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>. Для порівняння: 43,79 млн осіб станом на 2021 рік на основі даних Світового банку, «Населення – всього, Україна», <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?end=2021&locations=UA&start=1960&view=chart&year=2014>.

Фонд «Демократичні ініціативи». «Довіра до держави: як зберегти національну єдність заради перемоги», опитування, проведене Фондом «Демократичні ініціативи» з 5 по 12 серпня 2022 року, <https://dif.org.ua/article/trust-in-the-state-how-to-save-national-unity-for-the-victory>

Верховна Рада України. «Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності», <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1290218>.

Європейська комісія. Пропозиція щодо регламенту Європейського Парламенту та Рада зі створення спільних рамок для медіа-послуг на внутрішньому ринку (Європейський закон про свободу ЗМІ) та внесення змін до Директиви 2010/13/ЄС, <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022PC0457>.

Повідомлення Організації Об'єднаних Націй та України відповідно до статті 4(3) від 01.03.2022, <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2022/CN.65.2022-Eng.pdf>.

Європейська комісія. Рекомендації Комісії ЄС щодо статусу кандидата України в ЄС, https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu-commissions-recommendationsUkraines-EU-candidate-status_en?s=232.

Бізнес-каталог D&B. ТОВ «Телеграм ФЗ», https://www.dnb.com/businessdirectory/company-profiles.telegram_fz_llc.adcbb6d4f706fd666c04a7b5c9178bo2.html.

ІМІ. "За 8 місяців війни Росія скоїла 437 злочинів проти ЗМІ та журналістів", <https://imi.org.ua/monitorings/za-visim-misyatsiv-vijny-rosiya-skoyila-457-zlochynivproty-zhurnalistiv-ta-media-v-ukrayini-imi-i48551>.

ІМІ. Список убитих журналістів, <https://imi.org.ua/infographics/spysok-zagyblyh-zhurnalistivi45958>.

ІМІ. "Прокуратура відкрила справу за фактом вбивства Максима Левіна", <https://imi.org.ua/news/fotozhurnalista-maksa-levina-vbyly-rosijski-vijskovi-prokuraturai44794>.

СТАТТІ В ЗМІ ТА ІНШІ ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛА

Громадське. «У Херсоні люди вийшли на мітинг проти псевдореферендуму – окупанти застосували світлошумові гранати», <https://hromadske.ua/posts/u-hersoni-lyudi-vijshli-namiting-proti-psevdoreferendumu-okupanti-zastosovali-svitloshumovi-granati>.

Українська правда. «Російські окупанти вторглися до Славутича, розстріляли мітинг і викрали мера, але пізніше відпустили» <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/26/7334695/>.

Радіо Свобода. «У Мелітополі проходить мітинг на підтримку мера, викраденого російськими військовими», <https://www.radiosvoboda.org/a/news-melitopol-mitynh-napidtrymku-mera/31750627.html>.

Радіо Свобода. «Російські солдати стріляли під час проукраїнського мітингу в Новій Каховці – активіст», <https://www.radiosvoboda.org/a/news-nova-kakhovka-mitynhstrilyanyna-rosiyan/31738993.html>.

Радіо Свобода. «На мітингу проти російських військ у Новій Каховці загинула людина – прокуратура», <https://www.radiosvoboda.org/a/news-nova-kakhovkamitynh-smert-prokuratura/31740201.html>.

Сила Віри. «Ситуація в Енергодарі: російські війська обстріляли учасників мітингу, поранення чотирьох людей», <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/02/novyna/suspilstvo/sytuacziyaenerhodari-vijska-rf-obstrilyaly-uchasnykiv-mitynhu-poranyvshy-chetvero-lyudej>.

Українська правда. «Українцям розповіли в Telegram-каналах, яким не можна довіряти», <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/15/7358291/>.

Chas.News. «Як російська агресія змінила соціальні мережі», <https://chas.news/current/viina-v-ukraini-pokazala-scho-neitralitetu-zaraz-ne-mozheisnuvati-tehnogigantam-takozh-dovelosya-vibrati-odnu-zi-storin-konfliktu>.

NRK. «Світи нарізно: TikTok не показує російським користувачам війну в Україні», https://www.nrk.no/osloogviken/xl/tiktok-doesn_t-show-the-war-in-ukraine-to-russianusers-1.15921522.

The Kyiv Independent. «Мета: полк «Азов» більше не відповідає критеріям небезпечної організації у Facebook, Instagram», <https://kyivindependent.com/meta-azov-regimentno-longer-meets-criteria-for-dangerous-organization-on-facebook-instagram/>.

Перехоплення. 'Виявлено: секретний чорний список Facebook "небезпечних осіб і Організації"', <https://theintercept.com/2021/10/12/facebook-secret-blacklist-dangerous/>.

Українська правда. «Росіяни атакували телевежу у Вінниці», <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/16/7331823/>.

ІМІ. «Росіяни ракетами атакували телевежу на Київщині», <https://imi.org.ua/news/rosiyany-obstrilyaly-raketamy-televezhu-na-kyivshhyni-i44341>.

Детектор медіа. «Росіяни напали на Запоріжжя і розстріляли телевежу», <https://detector.media/infospace/article/203051/2022-09-22-rosiyany-obstrilyalyzaporizhzhya-ta-vluchyly-v-televezhu/>.

Суспільне. "Порушено кримінальне провадження у зв'язку із захопленням будівлі філії Суспільного мовника в Херсоні", <https://suspilne.media/214125za-faktom-zahoplenna-budivli-filii-suspilnogo-movnika-u-hersoni-rozpocali-kriminalneprovadzenna/>.

Детектор медіа. «НСТУ приєднався до марафону «Об'єднані новини», <https://stv.detector.media/suspilna-korporatsiya/read/7200/2022-03-02-suspilnedoluchylos-do-telemarafonu-iedyni-novyny/>; «Як парламентський комітет розслідував справу про відключені канали», <https://detector.media/infospace/article/199186/2022-0513-sho-ogo-yak-na-parlamentskomu-komiteti-shukaly-vynnykh-u-vidklyuchenni-5kanalu-pryamogo-i-espreso-stenograma/>.

Детектор медіа. «На Т2 вимкнено три канали», <https://detector.media/infospace/article/198111/2022-04-04-espreso-pryamyu-ta-5-kanalvymknuly-u-tsyfri/>.

Еспресо телевізор. «Подольак пояснив, чому з Т2 виключили 3 канали», [https://espresso.tv/podolyak-poyasniv-vidklyuchennya-espresso-pryamogo-i-5-kanalunartsisizmom-poroshenka-yakogo-zvinuativ-u-zavdanni-zbitkiv](https://espresso.tv/podolyak-poyasniv-vidklyuchennya-espreso-pryamogo-i-5-kanalunartsisizmom-poroshenka-yakogo-zvinuativ-u-zavdanni-zbitkiv).

Українська правда. «Як влада обмежувала доступ під час війни», <https://dostup.pravda.com.ua/news/publications/yak-vlada-obmezhyala-dostup-na-periodviiny>.

Українська правда. «Як «закриті» відкриті дані: яка ситуація з даними у воєнний час?», <https://dostup.pravda.com.ua/news/publications/zakryti-vidkryti-dani-iaka-sytuatsiia-zdanymy-pid-chas-viiny>.

ІМІ. "Журналіст Михайло Ткач повідомляє про SMS-бомбардування після матеріалу про київських стрітрейсерів", <https://imi.org.ua/en/news/journalist-mykhailo-tkach-reports-sms-bombing-after-a-material-about-kyiv-street-racers-i48220>.

ІМІ. «Журналіста видалили із зали суду», <https://imi.org.ua/news/u-cherkasahsud-vydalyv-zhurnalista-iz-zasidannya-i48475>.

Детектор медіа. «Інтернет-асоціація запропонувала зміни до закону про медіа для запобігання тоталітаризму в медіасфері», <https://detector.media/infospace/article/202649/2022-09-08-inau-proponuie-pravky-do-zakonu-pro-media-cherez-zagrozu-vprovadzhennya-totalitaryzmu-v-mediyniy-sferi/>.

ІМІ. "Журналісти, які загинули внаслідок широкомасштабного вторгнення Росії в Україну", <https://imi.org.ua/infographics/spysok-zagyblyh-zhurnalistiv-i45958>.

Міністерство охорони здоров'я України. «Затверджено особливості карантину в умовах воєнного стану» <https://moz.gov.ua/article/news/zatverdzheno-osoblivosti-diikarantynu-v-umovah-voennogo-stanu>.

Texty.org.ua. «Українці стали більше довіряти один одному під час війни», <https://texty.org.ua/fragments/107286/ukrayinci-pochaly-bilshe-doviryaty-odne-odnomupid-chas-vijny-opytuvannya/>

Лабораторія цифрової безпеки. «Свобода слова в інтернеті: як Україна реагує на російську агресію-2022?», <https://dslua.org/publications/svoboda-slova-vinterneti-ia-ukraina-vidpovidaie-na-rosiysku-ahresiiu-2022/>.

Лабораторія цифрової безпеки. «Блокування у воєнний час: інтернет-провайдери повинні обмежити доступ до ІРІ сайту», <https://dslua.org/publications/blokvannia-voiennoho-chasu-provaydery-maiutobmezhyty-dostup-do-ir-i-saytu/>.

Reuters. «Росія перенаправляє інтернет-трафік окупованої України на свою інфраструктуру», <https://www.reuters.com/world/europe/russia-reroutes-internet-traffic-occupied-ukraineits-infrastructure-2022-05-02/>.

ІМІ. «457 злочинів проти журналістів та медіа в Україні, скоєних Росією за вісім місяців війни – ІМІ», <https://imi.org.ua/en/monitorings/457-crimes-against-journalistsand-media-in-ukraine-committed-by-russia-in-eight-months-of-the-war-i48559>.

Радіо Свобода. «Агенція відновлення: переваги та ризики з новим державним органом», 04.08.2022, <https://www.radiosvoboda.org/a/ahentsiya-z-vidnovlennya-ukrayiny-perevahy-ryzuku/31973608.html>

IGov. Державний портал електронних послуг в Україні,

<https://igov.org.ua/subcategory/1/10/situation/44?anchor8=undefined#anchor3>

OpenDataBot, <https://opendatabot.ua/open/edr>

YouControl, <https://youcontrol.com.ua/catalog/>

Платформа Дія. Реєстрація для суб'єктів підприємницької діяльності,
<https://diia.gov.ua/services/categories/biznesu/stvorennya-biznesu>.

УНЦПД. «Право на інформацію: міжнародні стандарти, практика Європейського суду з прав людини та національне регулювання у воєнний час», Київ, жовтень 2022 р., с. 21,
<http://ucipr.org.ua/ua/publikatsii/vydannia/right-to-information-international-standardspractice-of-the-european-court-of-human-rights-and-national-regulation-during-wartime>

Кабінет Міністрів України. «Як отримати статус неприбутковості»,
<https://www.kmu.gov.ua/service/otrimannya-oznaki-nepributkovosti>
Також постанова «Про затвердження Порядку ведення Реєстру неприбуткових установ та організацій, введення та відключення неприбуткових підприємств, установ та організацій». Постанова КМУ від 13.07.2016 No 440,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2016-%D0%BF#Text>

ВзаємоДія. «Конкурс з визначення проектів національно-патріотичного виховання, розроблених інститутами громадянського суспільства, за державної фінансової підтримки, наданої у 2023 році», <https://grants.vzaemo.diia.gov.ua/contests/1c06d5c0-8519-11ed-a9f3-dbe93dfb2289>.

Суспільне Новини. «У Запоріжжі родичі військовополонених провели акцію з вимогою обміну «всіх на всіх», 25 вересня 2022 року, <https://suspilne.media/285374-uzaporizziridni-vijskovopolonениh-vlastuvali-miting-z-vimogou-obminu-vsih-na-vsih/>.

УКРІНФОРМ. «Родичі військових, які перебувають у російському полоні, вийшли на акцію в Одесі», <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3622479-spocatku-svobodaapotim-amiak-rodici-vijskovopolonениh-vijsli-na-miting-u-odesi.html>.

Подільський державний університет. «Акселератор соціального підприємництва»,
<https://www.pdatu.edu.ua/novyny/akselerator-sotsialnoho-pidpriemnytstva.html>.

Gov.ua. «Про деякі питання діяльності Українського молодіжного фонду»,
<https://mms.gov.ua/news/povidomlennia-pro-opryliudnennia-proektu-postanovykabinetu-ministriv-ukrainy-deiaki-pytannia-ukrainskoho-molodizhnoho-fondu>.

Дія. «Підтримка бізнесу у воєнний час», <https://business.diia.gov.ua/wartime>.

Зміна. «Кабінет Міністрів розробив план реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства»,

<https://zmina.info/news/kabmin-rozrobuv-plan-realizacziyi-naczstrategiyi-spryyannyarozvytku-gromadskogo-suspilstva/> .

Конференція з відновлення України присвячена трансформації України і була символічно започаткована в Лондоні у 2017 році під час Конференції з питань реформ в Україні. Конференція з відновлення України в Лугано-2022,

<https://www.urc2022.com/urc-2022>

Національна рада з питань відновлення України після наслідків війни,

<https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vidnaslidkiv-vijni>

План відновлення України, <https://recovery.gov.ua/en>

